

PAPER DETAILS

TITLE: England's Policy on Palestine at The Beginning of 20th Century

AUTHORS: Hakan YALAP

PAGES: 3-30

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1354521>

ENGLAND'S POLICY ON PALESTINE AT THE BEGINNING OF 20th CENTURY

Dr. Ayşe Eryaman

University of Gaziosmanpaşa, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölüm Başkanlığı,
Tokat, TURKEY

eryamanayse@hotmail.com

Abstract

In this study, England's policy on Palestine at the beginning of 20th century and the increase in Jewish migration to Palestine within the framework of Zionist movement as a result of these policies were explained, and it was tried to be proven that this process was actually the basis for the foundation of Israeli State.

Having a geopolitical importance and being in the center of Middle East, Palestine and its surroundings is a place where the international rivalry is intensive. Countries like the ones in Middle East became marginal in the 16th century with the rise of capitalism, and they have become the center of interest from great powers like England. With the ongoing colonialism race among the great powers in the 20th century, the interest in Palestine which was the part of Ottoman lands increased, and plans on this land were made in accordance with those goals. At this point, England viewed Palestine as a bridge to its colonies in Australia and Far East.

When considered in association with Mesopotamia, Palestine was providing a land route from Egypt to India and was joining the Africa with Asia. Aiming at keeping its transportation paths with the colonies in the East secure and maintaining its dominance on strategic sea routes in Mediterranean Sea, England supported Ottoman Empire until the end of 19th century. However, the rise of Germany pointed at the start of a new era in the world policy. Germany took the privilege of stretching the Berlin-Bagdad railway to Basra. This situation was a threat to England's strategic communication in India and Far East trade. In the early 1900s, such developments caused Ottoman Empire to have policy changes in Middle East, especially Palestine. At this point, England started to have positive attitudes towards Russia's goals on the straits in order to protect its interests in the region. After the approval of Russia, England started negotiations on three ways over the Ottoman land in Middle East. Within this context, it is observed that England had negotiations with Arabs, the French, and Zionists, and made some conflicting promises.

Since England considered a German control in Palestine as the biggest danger in the post-war world, it preferred to support the Zionists in order to secure the power demands in Middle East through a loyal ally and neutralize the Arabic nationalism. For this purpose, English imperialism gave the biggest support to Zionism. Ultimately, the English government declared its side with the foundation of a national Jewish state in Palestine on Balfour Declaration and activated a project of Jewish country. Thus, the defense of the Suez Canal became easy, and

land connection to India was secured. Moreover, an Arabic Palestine state was prevented, which would eventually make England leave the region. The ultimate aim of England was to serve the English interests in Palestine. As can be seen, the decisions of England on Palestine reflect not only the interpretations in the light of developments in Middle East, but English global strategy as well.

Keywords: *England, Palestine, Zionism, Ottoman Empire, Colonialism.*

20.YÜZYIL BAŞLARINDA İNGİLTERE’NİN FİLİSTİN POLİTİKASI

Özet

Bu çalışmada 20. yüzyıl başlarında İngiltere’nin Filistin’e yönelik takip ettiği politikalar, bu politikalar neticesinde desteklenen Siyonist hareket çerçevesinde Filistin’e artan Yahudi göçü ve aslında bu sürecin İsrail Devleti’nin kuruluşunun temelleri olduğu gösterilmeye çalışılmıştır.

Jeopolitik bakımdan çok önemli olan ve Ortadoğu’nun merkezinde yer alan Filistin ve çevresi uluslararası rekabetin yoğun olduğu bölgelerden biridir. Ortadoğu gibi bölgeler, kapitalizmin yükselişiyle birlikte daha 16.yüzyılda marjinalleşmiş, böylece bölge başta İngilizler olmak üzere Büyük Devletler’in ilgilerine hedef olmuştur. 20. yüzyılda Büyük Devletler arasındaki sömürgecilik mücadelelerinin artarak devam etmesi ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu’nun topraklarından biri olan Filistin’e ilgileri artmış, burası üzerinde kendi emperyalist emelleri doğrultusunda planlar geliştirmeye başlamışlardır. Bu noktada İngiltere Filistin’i, Uzakdoğu ve Avustralya’daki sömürgelerine bir köprü geçişi olarak görmekteydi.

Geniş olarak ve Mezopotamya ile birlikte ele alınırsa Filistin, İngiltere’ye, Mısırdan Hindistan’a uzanan karayolunu sağlıyor ve Afrika ile Asya İmparatorluklarını birleştiriyordu. İngiltere’nin amacı, Doğu’daki sömürgeleri ile olan ulaşım yollarını ve bu bağlamda Akdeniz’deki stratejik su yollarını güvence altında tutmak olduğundan İngiltere, 19. yüzyıl sonuna kadar Osmanlı İmparatorluğu’na destek vermişti. Ancak Almanya’nın sahneye girmesi dünya politikasında yeni bir dönemin başladığına işaret ediyordu. Almanya’nın, Berlin-Bağdat Demiryolu’nu Basra’ya kadar uzatma imtiyazını Osmanlılardan alması İngiltere’nin Uzakdoğu ticaretine ve Hindistan’da sahip olduğu stratejik iletişime bir tehdit yöneltebilecekti. 20. yüzyıl başlarına gelindiğinde bu gibi gelişmelerin etkisi ile İngiltere’nin genelde Ortadoğu özelde ise Filistin politikasında bir değişiklik olacaktır. Bu noktada İngiltere bölgedeki çıkarlarını korumak için, Rusların Boğazlar üzerindeki emellerine olumlu bir tutum sergilemeye başlayacaktır. Rusya’nın onayından sonra, Osmanlı’nın Ortadoğu’daki toprakları üzerindeki pazarlıklar İngiltere tarafından üç koldan sürdürülmüştür. Bu çerçevede, İngiltere’nin Araplarla, Fransızlarla ve Siyonistlerle müzakere ve pazarlıklar yürüttüğü ve birbiri ile çelişkili ya da içeriği belirlenmediği için çelişki yaratacak vaatlerde bulunduğu görülmektedir.

İngiltere, savaş sonrası dünyada “Filistin’de Alman kontrolü”nü en büyük tehlike olarak gördüğünden, Ortadoğu’daki iktidar taleplerini sadık bir müttefik vasıtasıyla güvenlik altına alma ve Arap milliyetçiliğini zararsız hale getirmek için Siyonizm’e destek vermek yolunu seçmiştir. Bu amaçlarla Siyonizm’e en büyük desteği İngiliz emperyalizmi vermiştir. Sonuçta, Kasım 1917’de yayınlanan “Balfour Bildirisi”nde İngiliz Hükümeti Filistin’de milli bir Yahudi devletinin kurulmasından yana olduğunu açıklayarak bir “Musevi Yurdu” projesi devreye

sokulmuştur. Böylece İngiltere için bir taraftan Süveyş Kanalı'nın savunması kolaylaşırken, Hindistan'a kara bağlantısı güvence altına alınmış olacak diğer taraftan da, İngiltere'nin ergeç bölgeyi terke zorlanmasını doğuracak tamamen Arap bir Filistin oluşumu ortadan kaldırılmış olacaktı. İngilizlerin nihai amacı, Filistin'de İngiliz çıkarlarına hizmet etmektir. Görüldüğü üzere İngiltere'nin Filistin'e yönelik kararları, salt Ortadoğu'daki gelişmelerin ışığındaki yorumları yansıtmakla kalmamakta, aynı zamanda daha küresel boyuttaki İngiliz stratejisini de yansıtmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *İngiltere, Filistin, Siyonizm, Osmanlı İmparatorluğu, Sömürgecilik.*

GİRİŞ

Bugün İsrail, Ürdün ve Mısır'ın bir bölümünü içine alan Filistin¹ denen topraklar esas itibarıyla, Suriye ile Mısır ve Akdeniz ile Şeria Nehri arasında kalan topraklardır. Bu sınırlar içinde de Filistin toprakları coğrafi bakımdan Akdeniz kıyı şeridi, kuzeyden güneye doğru uzanan dağ silsilesinin bulunduğu ortadaki yayla bölümü ve en doğuda da Şeria Vadisi olmak üzere üç parçaya ayrılır. Kudüs şehri, Filistin toprakları üzerinde çok imtiyazlı bir yerde kurulmuştur. Gerçekten de “Arap dünyasının merkezinde ve Arap dünyasını meydana getiren ülkelerin dört yol ağzındadır” (İslam Konferansı Teşkilatı Kudüs Komitesi, 1998: 21).

Filistin adı M.Ö. buralarda yaşamış olan Filistinlilere² bağlanır (Karasaban, 1942: 10). Filistinlilerin M.Ö. 12.yüzyılda Girit'ten veya Güney Anadolu kıyılarından bugünkü Filistin kıyılarına

¹Filistin'in en son siyasi sınırı olarak 1922 manda yönetiminin sınırları ise şöyle çizilmişti: Kuzeyde Akdeniz kıyısında Ra's al-Nakura'dan, kuzey-doğuda Banyas'a uzanan bir çizgi, buradan güneye dönerek Taberiye Gölü, Şeria Nehri ve Vadi'l-A'raba ve Ölü Deniz'den Akabe Körfezi'ne uzanmakta ve oradan da kuzey-batıya dönerek Akdeniz kıyısında Han Yunus güneyinde Tell Refah'a ulaşarak Filistin'in sınırlarını meydana getirmektedir.

²Filistinlilerin adına ilk kez, Mısır Firavunu III. Ramses'in sekizinci idare yılına (M.Ö. 1190) tarihlenen Medinet Habu Zafer Kitabesi'nde rastlıyoruz. Bu kitabeden anlaşıldığına göre Filistinliler, Deniz Kavimleri Göçüne iştirak eden Ege kavimlerinden biri idiler. Söz konusu kitabede “Pelestler” şeklinde geçen Filistinlilerin yelkenli gemileri vardı. Aynı firavuna ait başka bir vesika olan Büyük Haris Papirüsünde de “Purasatiler” şeklinde adları geçen Filistinliler, müttefikleri olan Şerdanalar, Danunalar, Şekeleşler, Zakarlar ve Vavaşlarla birlikte III. Ramses'e karşı verdikleri mücadeleyi kaybetmişlerdir. Bununla beraber, adı geçen firavun, mağlup ettiği bu kavimleri kendisine tabi olmak ve vergi ödemek şartıyla Mısır'ın hudut kalelerine yerleştirmişti. Fakat Egeli kavimler üzerinde kurulan bu hâkimiyet uzun sürmemiştir. Çünkü Mısır'ın bu güçlü firavunu M.Ö. 1167 yılında ölünce, kendisine, halef olmuştu. İşte bu durumu en iyi değerlendirenler Egeli kavimler olmuş, çok geçmeden Mısır'a kafa tutmaya ve vergilerini ödememeye başlamışlar daha sonrada tamamen bağımsız hale gelmişlerdi. Bağımsızlıklarını ilan eden kavimlerden Zakarlar Kuzey Filistin'e, Filistinliler de Güney Filistin'e yerleşmişlerdi. Gerçekten Filistinliler, Filistin memleketinin liman şehirleri olan Gaza, Askalan ve Aşdot ile iç kesimdeki Gat ve Ekron şehirlerini, daha III. Ramses'in egemenliği altında yaşarlarken iskân etmişlerdi. Daha sonra bunlara Gezer, Gerar, Lakiş, Yafa ve Ziglag şehirlerini de dahil etmişlerdi. Bütün bu şehirlerin yer aldığı Filistin memleketi jeopolitik bakımdan büyük önem taşıyordu. Çünkü her şeyden önce, adı geçen şehirler verimli topraklar üzerinde kurulmuştu. Sürekli akan ve kurumayan pek az akarsu olmasına rağmen bir kimse nereyi kazarsa kazsın rahatlıkla su bulabilirdi. Üstelik Mısır'dan Damascus (Şam) yoluyla Babil'e giden büyük ticaret yolu, Filistin memleketinden geçiyordu. Gaza çarşısı, Arabistan'la ticaret yapan hemen herkesin doğal randevu yeri idi. Filistinlilerin hinterlandtaki şehirlere de hâkim olmaları, sahil ticaretini ellerinde tutmalarını sağlamıştı. Görülüyor ki Filistinliler, hem sahil şeridini hem de hinterlandı kontrolleri altında bulunduruyorlardı. Bu ise, başta İbraniler (İsrailoğulları'na sık sık İbraniler de denilmektedir) olmak üzere birçok kavmin, Filistin topraklarına göz dikmelerine neden

göç ettikleri söylenir. İbraniler bu halka Pelishtin ve bölgelerine de Pelesheth diyorlardı. Peleshed veya Pleshet, “Plishtin ülkesi” veya “Filistinlilerin Ülkesi” manasına geliyordu. Bu sebeple de ülke Filistin adını almıştır (Armaoğlu, 1994: 3).

Bu coğrafya tarih öncesi devirlerden itibaren çeşitli kavimlerin göçlerle ve istilalarla gelip buraya yerleşmesine maruz kalmıştır. Bu durumun en önemli sebebi bölgenin Arap coğrafyası içinde sahip olduğu zengin ve stratejik konum ve bunun yanında üç büyük ilahi dinin gerek ortaya çıkışı, gerekse gelişmesinde oynadığı rol ve barındırdığı kutsal yerlerdir. Belki de bu sebeple bölge “arz-ı mev’ud” veya “arz-ı mukaddes” şeklinde isimlendirilmiştir (Öner, 2006: 17).

Filistin, Museviler, Hristiyanlar ve Müslümanlarca kutsal sayılır. Bölgenin üç büyük dinin çıkış noktası olması hasebiyle, bölgede çok sayıda dini merkezler ortaya çıkmıştır (Özey, 2004: 56). Kudüs, tarih boyunca üç ayrı dine (Musevilik, Hristiyanlık ve Müslümanlık) mensup inananların kutsal saydıkları bir şehirdir (Erendil, 1992: 67-70). Kenti fetheden Romalıların yıkmadıkları tapınağın batıdaki Ağlama Duvarı, Yahudiler için çok derin dinsel bir odak noktasıdır (Fraser, Mango, Mcnamara, 2011: 14). Hz. İsa'nın doğduğu yer (Beytüllahim “Betlehem”) ve gömüldüğü kutsal kabir, Hz. Muhammed'in göğe çıktığı (Miraç) yer sayılan Mescid-i Aksa, Hz. İbrahim'in kurban kestiği kabul edilen kaya (Hacer-i Muallâk) Kudüs bölgesindeki önemli kutsal yerlerden sadece bir kaçıdır (Özmen, 2001: 23).

Jeopolitik bakımdan çok önemli olan Ortadoğu'nun merkezinde yer alan Filistin ve çevresi uluslararası rekabetin yoğun olduğu ve zaman zaman bu rekabetin sıcak savaflara yol açtığı bir yerdir (Genelkurmay Yay., 1976: 99).³ Jeopolitik açıdan Filistin, Asya, Avrupa ve Afrika arasında doğal bir köprüdür. Filistin Arap dünyasının merkezinde, Arap dünyasının doğusu ve batısı için bir buluşma noktasıdır. Yüzyıllar öncesinde güçlü devletler bu bölge ile ilgilenmişler, bölgede egemenlikler ve sömürgeler kurmak suretiyle onun coğrafi değerinden, ticari olanaklarından ve ekonomik değerinden

olmuştu. Filistinliler, Deniz Kavimleri Göçüne iştirak eden ve çoğu Akdeniz adalarından gelen Egeli kavimlerden biridir ki, bu bile onların Egeli kavimlerden olduklarını açıkça ortaya koyar. Fakat zaman içinde onlar, benliklerini kaybederek, Sami kavimler içerisinde eriyip tükenmişler, diğer bir deyişle Araplaşmışlardır. Ancak hemen belirtelim ki, memleketin “Filistin” adını taşıması, bu toprakların Filistinlilere ait olduğu şeklinde bir sonuç çıkarmamıza yine de engel teşkil eder. Çünkü Yusuf, Tevrat'ta, “İbraniler diyarından alındığını” ifade etmektedir ki bu pasajdan, İsrailoğulları'nın Mısır'a gelmeden önce “İbraniler diyarı” da denen Kenan memleketinde oturdukları anlaşılmaktadır. Başka bir tabirle, Tanrı Yahve'nin vaat ettiği Filistin memleketinin asıl sahipleri İsrailoğulları idi. Ancak, kıtlık ve benzeri sebeplerle onlar, memleketlerini terk edip Mısır'a yerleşmişlerdi. Musa'nın önderliğinde tekrardan memleketlerine dönme girişimlerinde bulunmuşlarsa da, ata topraklarının Egeli kavimlerden Filistinlilerce işgal edildiğine tanık olmuşlar ve bu yüzden onlarla amansız bir mücadeleye girişmişlerdi.

³Uluslararası politikada Ortadoğu için bkz. L. Carl Brown, *International Politics and the Middle East: Old Rules, Dangerous Games*, Princeton, 1984.

yararlanmışlardır. Böylece bölge Osmanlıların, İngilizlerin, Fransızların, Rusların ilgilerine hedef olmuştur (Erendil, 1992: 12).

19. yüzyılda Filistin, artık sadece, önceki yüzyılların kutsal toprağı değildir. Avrupa'nın siyasal stratejisinde de, iktidar tasarılarında da yeri vardır. 1830'lu yılların sonunda çeşitli yerleşim programları için bir birleşme noktası olarak görülmeye başlamıştır. Kimi çevrelerde, özellikle İngiltere'de mesihçi uyanış (Yahudilerin yığınlar halinde Filistin'e dönme düşüncesi) epey yol almaktadır. Avrupalıların kutsal toprağına karşı ilgisinin uyanışı, ister istemez Yahudilerin İsrail toprağına bağlılığını da diriltecektir (Jean, Attias, Benbassa, 2002: 174).

Sömürge tarihi, ortak özellikleri olmasına rağmen her yöreye özgü farklılıklar göstermektedir. Filistin'de, dış kaynaklı ulusal bir hareket, bedeli ne olursa olsun, ülkeyi Yahudilerin yurdu olarak yeniden isimlendirip yeniden kimlik verme isteğı ile sömürgeciliğı kullanmıştır (Pappe, 2009: 25-26).

20.YÜZYIL BAŞLARINDA İNGİLTERE'NİN FİLİSTİN POLİTİKASI

Ortadoğı gibi bölgeler, kapitalizmin yükselişiyile birlikte daha 16. yüzyılda marjinalleşmiştir. Endüstriyel kapitalizm, merkezden uzak olan kapitalistleşmemiş bölgelerle Batı arasında karşılıklı olmayan ticarete dayanmaktaydı. Sonuç, 20. yüzyıl başında çoktan belirgin hale gelmişti. Ortadoğı tarım toplumu kapitalist dünya ekonomisiyle bütünleşmeye başlamıştır (Pappe, 2009: 52). Sanayide teknolojik ilerlemeler, bu temelde artan üretim, bütün sermayenin sanayiye aktarılması doğal kaynaklara ve hammaddeye sahip doğunun önemini arttırmıştır (Parlar, 2006: 97).

Batılı ülkeler ve özellikle de İngiltere⁴, 16.yüzyıldan itibaren Hindistan ve Çin'in el değmemiş zenginliklerine ulaşabilmek için yeni yollar aramaya başlamışlardı. Nihayetinde gördüler ki, bu zenginliklere giden en kestirme yol, Osmanlı toprakları üzerinden geçen yoldu. Özellikle 1869 yılında Süveyş Kanalı'nın⁵ hizmete girmesiyle, deniz ticaretinde büyük değişimler yaşandı (Yılmaz, 2004: 13). Süveyş Kanalı'nın inşa edilmesi (1859-1860) ve Avrupa'daki Büyük Devletlerin Ortadoğı'da stratejik bir güç kazanma çabaları ile Filistin'in önemi arttı (Besalel, 2000: 92). Yeni açılan bu yol Arap Yarımadası'nın kıyısında bulunan limanların da önemini arttırdı (Yılmaz, 2004: 13). Ortadoğı'da önemli kent merkezleri haline gelen şehirlerin büyük çoğunluğu (İskenderiye, Hayfa ve Beyrut gibi), Akdeniz kıyı şeridindeki liman kentleriydi (Avcı, 2004: 1-2).

⁴İngiltere'nin Ortadoğı'ya yönelik politikaları için ayrıca bkz. Elie Kedourie, *England and the Middle East*, second edition, Hassocks, 1978.

⁵Süveyş Kanalı'nı tasarlayıp inşa eden Fransızlar, 1869'da tamamlanan bu büyük çaplı ve stratejik bakımdan olağanüstü girişim için gerekli sermayenin büyük bölümünü de yatırmışlardı. Niall Ferguson, *İmparatorluk Britanya'nın Modern Dünyayı Biçimlendirışı*, çev. Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004, s.225.

Hindistan'a güvenli deniz ticareti yapabilmek, İngiltere'nin öncelikli kaygısı olduğundan, (Goldschmidt ve Davidson, 2008: 218-219) Hindistan yolu ve Akdeniz'in kontrolünün İngiltere'nin elinde tutulması her şeyden önemliydi (Karaca, 2011: 396). Bu açıdan Filistin'in,⁶ dünya siyasetinde önemli bir yeri vardı. İngiltere için Filistin, Hint sömürgesine ulaşım yollarının üzerinde önemli bir stratejik konuma sahipti (Özmen, 2001: 85). 19. yüzyılın başlarında, Büyük Devletlerin sömürgecilik mücadelelerinin kızışması ve Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanma emareleri göstermesi ile birlikte, bu İmparatorluğun arazisinden biri olan Filistin'e ilgileri artmış, burası üzerinde kendi emperyalist emelleri doğrultusunda planlar geliştirmeye başlamışlardı. Modern Avrupa; Ortadoğu ve Filistin'i, Uzakdoğu ve Avustralya'daki sömürgelerine bir köprü geçişi olarak görmeye başlıyor ve bu köprüyü Rusya'ya kaptırmamak için çalışıyordu (Kocabaş, 1994: 113).

İngilizler Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması olasılığının, o dönemde beklenebilir bir senaryo haline gelmesi ile birlikte, 1880'li yıllarda Osmanlıların yönetimi altındaki Mısır'ı işgal etmiş ve önce Kıbrıs'a daha sonrada Mısır'a yerleşerek bu ulaşım hattını denetimleri altına almıştı. İngiltere'nin Filistin'e duyduğu ilgi, 1882 yılında Mısır'ı⁷ işgali ile başlayan, ancak bununla yetinmeyen sömürgeciliğe dayalı bir ilgi idi (Pappe, 2007: 57).

Geniş olarak ve Mezopotamya ile birlikte ele alınırsa Filistin İngiltere'ye, Mısır'dan Hindistan'a uzanan karayolunu sağlıyor ve Afrika ile Asya İmparatorluklarını birleştiriyordu (Fromkin, 2004: 245). İngiltere'nin amacı, Doğu'daki sömürgeleri ile olan ulaşım yollarını ve bu bağlamda Akdeniz'deki stratejik su yollarını güvence altında tutmak olduğundan İngiltere, 19. yüzyıl sonuna kadar Osmanlı İmparatorluğu'na destek vermişti (Topur, 2004: 49). Ancak Almanya'nın sahneye girmesi dünya politikasında yeni bir dönemin başladığına işaret ediyordu (Fromkin, 2004: 31).⁸ İngilizlerin Almanya'nın Doğu'ya açılma politikasından çekinmelerinde hakları vardı. Almanlar, Berlin-Bağdat Demiryolu'nu Basra'ya kadar uzatma imtiyazını Osmanlılardan koparmayı başarmışlardı. Çok yer kaplayan mallar dışında taşımacılık deniz yolundan daha ucuz ve hızlı olacak, Süveyş Kanalı dışarıda bırakılarak İngiltere'nin Uzakdoğu ticaretine ve Hindistan'da sahip olduğu stratejik iletişime böylece bir tehdit yönelebilecekti (Halloum, 1989: 145; Duman, 2010: 66). Bundan

⁶Filistin tarihi için ayrıca bkz. Gudrun Kramer, *From The Ottoman Conquest To The Founding Of The State Of Israel A History of Paletsine*, Princeton University Pres, 2008., Moshe Gil, *A History of Palestine*, Cambridge, 1997.; Gad Gilbar(ed.), *Ottoman Paletsine 1800-1914*, Studies in Social and Economic History, Leiden, 1990. ; A.W. Kayyali, *Paletsine: A Modern History*, London, 1978.

⁷1869 yılında Süveyş Kanalı açılmadan öncede Akdeniz ile Hint Okyanusu arasındaki bağlantı, yani doğuya gitmenin en kısa yolu İskenderiye üzerinden Kızıl Deniz'e bağlantı şeklinde olmuştur. Bu konumu itibarıyla Mısır özellikle Fransa'nın onu takiben de İngiltere'nin üzerinde rekabet ettiği bir alan olmuştur.

⁸Almanya 1871'de siyasi birliğini tamamlamış ve sanayileşme çabalarını daha da hızlandırmıştır. Almanya'nın sanayileşmesindeki büyük ivme onu hammadde ve pazar arayışına itmiştir. Almanya'nın Osmanlı toprakları üzerindeki ilgisinin başlangıcı, dünya siyaseti çerçevesinde pazar ve hammadde bulma amacıyla şekillenmiştir. Nitekim Almanya'nın bu ilgisi önceleri incelemelere dönüşmüş, daha sonraları ise Bağdat Demiryolu Projesi şeklinde somutlaşmıştır. Hikmet Uluğbay, *İmparatorluktan Cumhuriyete Petropolitik*, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2003, s.34.; Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Alman nüfusu için ayrıca bkz. İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, Kaynak Yay., İstanbul, 1983.

başka Almanlar Basra Körfezi'nde İngiliz denizciliği ile rekabet etme imkânını elde edecekler ve bu sulardaki İngiltere'nin ayrıcalıklı durumunu ortadan kaldırmak için her türlü çabayı göstereceklerdi (Uluğbay, 2003: 77).

Diğer taraftan dünya siyasetinde önemli bir yeri olan Filistin, Doğuya açılma politikası çerçevesinde Almanya'nın hiç de ihmal etmediği bir yerdi. Almanlar gerek gemicilik kumpanyaları ve gerek bankaları ile Filistin'de kendilerine bir yer açmaya çalışıyorlardı (Özmen, 200: 5).⁹ İngiliz ve Fransızlar, Almanya'nın bu tutumu karşısında kuşkuluydular (Kennedy, 2010: 307).

Osmanlıların Birinci Dünya Harbi'ne girmesinin çok yakın olduğu dönemlerde İngiltere bu hesaplar içinde bölgedeki çıkarlarını korumak için, Ruslara daha önceleri Boğazlar üzerinde hiçbir tavize yanaşmazken, bu defa müsait bir tutum sergilemeye başlamıştı. Nitekim bu tutum sonucundadır ki, Boğazlar ve çevresi üzerindeki Mart 1915 tarihli Rus İngiliz anlaşması doğmuştur (Topur, 2004: 85). Bunlara karşın Rusya da İngiltere ile Fransa'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun Anadolu ve Ortadoğu mülkünü paylaşmalarını kabul etmiştir.

Rus yeşil ışığından sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nun Ortadoğu'daki toprakları üzerindeki pazarlıklar İngiltere tarafından üç koldan sürdürülmüştür. Bu çerçevede, İngiltere'nin Araplarla,¹⁰ Fransızlarla¹¹ ve Siyonistlerle müzakere ve pazarlıklar yürüttüğü ve birbiri ile çelişkili ya da içeriği belirlenmediği için çelişki yaratacak vaatlerde bulunduğu görülmektedir (Topur, 2004: 95). Birinci Dünya Savaşı başlayınca İngiliz siyaseti hem Arapları hem Yahudileri kendi ulusal umutları konusunda cesaretlendirmeyi seçmek olacaktır (Halloum, 1989: 144).

Birinci Dünya Savaşı sırasında, Gelibolu savaşının yenilgisi ve Batı cephesinin daha baskın talepleri İngilizlerin, Türklere karşı potansiyel müttefik arayışına girmelerine neden olmuştur (Fraser vd., 2011: 71). Ocak 1915'te Mısır Yüksek Komiserliği'ne getirilen Sir Henry McMahon, Arapları, Osmanlılardan ayrılmaya teşvik etmek için girişimlere başlamıştır (Fraser vd., 2011: 74-75). 11

⁹Almanya'da, Filistin üzerine Alman hükümetinin dikkatlerini çeken Helmuth von Moltke olmuştur. 1840'da genç bir subay olarak Doğuda gezi yapan Moltke, Almanya'nın Filistin üzerinde nüfuz kurması düşüncesini ortaya atmıştı. Ona göre, "Doğu'nun giriş kapısı olan Filistin" büyük bir stratejik öneme sahipti. Burasının, Avrupa'nın Hindistan'la olan ticaretinde direkt bir ticaret yolu özelliği arz ettiği üzerinde duruyor, "Mısır ve Suriye'yi koruma duvarı" olarak nitelendiriyordu. Kocabaş Süleyman, *Vaat Edilmiş Toprak Filistin İçin Mücadele Türkiye ve Siyonizm*, İstanbul 1994., s.131.; Almanya'nın Filistin'de genişleme faaliyetleri bu bölgedeki her Avrupa kilisesini ve siyasal temsilcisini tedirgin eden bir konuydu. "Templar" Cemiyeti, Alman hükümetinin Filistin'de bir karakolu addediliyor ve Wilhelstrasse'nin Ortadoğu'daki ekonomik ve siyasal yayılmasında önemli rol oynadığı düşünülüyordu. Mim Kemal Öke, *Tarihten Günümüze Filistin Sorunu ve Türkler (1880-1980)*, Ankara, 1987, s.27.

¹⁰Arap milliyetçiliği, Filistin sorunu ve Arap dünyasındaki birleşme hareketleri için ayrıntılı olarak bkz. Tarık Namık Gündüz, *Arap Milliyetçiliği-Filistin Sorunu ve Arap Dünyasındaki Birleşme Hareketlerinin Tarihçesi*, Ankara, 1994.

¹¹İngiltere, Fransa ve Arap Ortadoğu'su için ayrıca bkz. J. Nevakivi, *Britain, France, and the Arab Middle East 1914-1920*, London, 1969.

Teşrinisani 1333 tarihli Hariciye Nezareti'ne aktarılan hususa göre, Basra'daki ilgililerin Irak hükümdarlığı hakkında İngilizlerle müzakere etmek üzere toplanacakları ve bu toplantıda İbn Suud gibi isimlerin bulunacakları anlaşılmaktadır (Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), HR.SYS.2113/12). Ayrıca, Mc Mahon; Haşimi sülalesinden Mekke Şerifi Hüseyin'e, Arapların Osmanlılara karşı ayaklanması koşuluyla ve İngiliz stratejik hedefleri göz ardı edilmemek kaydıyla, bir Arap Krallığı kurdurmayı vaat ediyordu.

Diğer yandan, 19. yüzyıldan beri Ortadoğu'da İngiltere ve Fransa arasında siyasal ve iktisadi bir rekabet bulunmaktaydı (Besalel, 2001: 94).¹² Fransa öteden beri Yakındoğu'daki nüfuzuna hareket üssü olarak Suriye'yi¹³ seçmişti. Suriye aynı zamanda ticari değerden daha çok stratejik bir öneme de sahipti. Suriye'ye hâkim olacak bir devletin, öteki büyük devletlerin tam ve yarı sömürgeleriyle olan bağlantılarını kesebilecek bir durum elde edeceği derhal anlaşılır. İşte Suriye sahip olduğu bu ticari ve stratejik değerlerden dolayı Fransa'yı kendisine çekmekteydi (Adamof, 2001: 27-28).¹⁴ 20. yüzyıl başlarına doğru, Fransa'nın Ortadoğu'da takip ettiği politikalar çerçevesinde İngiltere'deki bazı partiler Fransa'nın Süveyş Kanalı'na yakın koloniler edindiğinden yakınıyor ve Filistin'in, Fransız kontrolündeki Suriye ile bu nokta arasında bir tampon bölge oluşturacağına inanıyorlardı (Besalel, 2001: 94).

1912 yılının sonlarına doğru, İngilizlerin Suriye'de Arap milliyetçiliğini teşvik ettiği ve bütün Ortadoğu'yu İngiliz yönetimine almak üzere hazırladığı planın bir parçası olarak Suriye'nin Mısır'la birleşmesi için çalıştığı yolundaki haberler Fransızları telaşlandırdı. Bu haber Fransızların Filistin'e duydukları ilgiyi arttırdı. Çünkü onlar Suriye diye okuyunca Filistin'i anlıyorlardı (Halloum, 1989: 144). Aynı şekilde Birinci Dünya Savaşı başlayınca Fransızlar, İngilizlerin bölgedeki Fransız etkisini

¹²1763 yenilgisiyle sömürgelerini kaybeden Fransa'nın İngiltere ile mücadelesi 1789 Fransız Devrimi sonrasında da bütün şiddetiyle devam etti. Bundan sonra Fransa'nın amacı İngiltere'yi saf dışı bırakmak için, İngiltere'nin Doğu Akdeniz'deki hareket alanını kapatmak ve Hindistan ile bağlarını koparmaktı. Bunun için de Mısır'ın ele geçirilmesi gerekliydi. Napolyon Bonapart 1798'de Mısır'ı istila ederek, buradan hareketle Filistin ve Suriye'yi işgal için yola çıktı. Filistin'de Yafa ve Gazze'yi işgal ettikten sonra Akka'ya geldi. Burada Osmanlı ve İngiliz birliklerine yenildi. Napolyon'un asıl amacı İngiliz ticaret yollarını kesmek suretiyle bu ülkenin Hindistan ile bağlarını koparmak, burada ticari üstünlük elde etmek ve bölgede Fransız hâkimiyetini kurmaktı. Ancak Fransa'nın işgalini Filistin'e kadar genişletme girişimi başarısızlığa uğradı ve Fransızlar 1801'de Mısır'dan çekildiler. Bu sonucu ne Mısırlılar ne de Türk egemenleri sağlamışlardı. Mücadele Fransız ve İngiliz güçleri arasındaydı. Mısır'da üstünlük kurma mücadelesine giren Napolyon geri püskürtüldü. Ancak Fransa'nın bölgedeki faaliyetleri devam etmiştir. Süveyş Kanalı'nı tasarlayıp inşa eden Fransızlar, 1869'da tamamlanan bu büyük çaplı ve stratejik bakımdan olağanüstü girişim için gerekli sermayenin büyük bölümünü de yatırmışlardı.

¹³Osmanlı İmparatorluğu zamanında Suriye; Lübnan Filistin ve Ürdün'ü kapsamaktaydı. Filistin, Suriye'nin güney kemsisi olarak Güney Suriye diye adlandırılan bir Arap ülkesi idi.

¹⁴Fransızların Suriye ile bağlantılarının İngilizlerden çok olduğu doğrudur. Fransız misyonerleri ve okulları bölgede çok etkindir. Fransa geleneksel olarak, Lübnan Hristiyanlarının Türklere karşı koruyuculuğunu üstlenmiştir. 1816'da Hristiyanların kıyıma uğramasından sonra bölgeye Fransız birlikleri gönderilmiştir. Rihbi Halloum (Abu Firas), *Belgelerle Filistin*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1989, s.182-183.

azaltacak çalışmalar yürüttüklerinden sürekli kuşkulandır oldular. İngiltere açısından ise, en büyük bağlaşıklık olarak Fransa'nın Suriye ile ilgili iddialarının görmezlikten gelinmesine olanak yoktu (Halloum,1989: 183). İngiltere, Fransa'yı tatmin etmeksizin Ortadoğu'da tasarladığı operasyonları başaramayacağını farkındaydı (Topur, 2004: 96). Bu sebepten, Osmanlı Devleti Ortadoğu'dan tasfiye edilirken, İngiltere Ortadoğu'yu Fransa ile paylaşmak zorunluluğu hissediyordu (Armaoğlu, 1994: 31). Bunun üzerine Fransa Ortadoğu'nun paylaşılması için İngiltere ile (Kürkçüoğlu, 1972: 4) Kasım 1915'te müzakerelere başlamıştır (Topur, 2004: 97). 1916 yılında kurulacak Arap Devleti, Suriye, Kilikya ve Mezopotamya gibi bölgelerin geleceği konusu İngiltere ve Fransa arasında yapılacak görüşmelerde yer alacaktır (Foreign Office (FO), 161186/123/3). Bu görüşmelerde iki devletin bir Arap konfederasyonu kurarak Türkleri Araplardan ayırmak konusunda uyuştukları görüldüğü gibi, diğer taraftan özellikle Fransızların kendi çıkarlarının baskın olduğu Suriye bölgesi üzerinde durduğu görülmektedir (FO,161186/123/3).

Görüşmeler 16 Mayıs 1916'da Sykes-Picot¹⁵ Anlaşması ile sonuca ulaşmıştır (Kürkçüoğlu, 1982: 101-103; Arı, 2004: 139). Bu görüşmeler neticesinde, İngiltere ve Fransa; bir Arap şefin hükümrânlığı altında bağımsız bir Arap devleti veya Arap devletleri konfederasyonunu tanımak konusunda anlaşmışlardır. Diğer taraftan Hayfa ve Acre limanları ile Fırat ve Dicle nehirleri arasındaki bölge İngiltere'ye bırakılırken; Hayfa, Fransız ticareti için serbest bir liman olacaktı (FO, 161186/123/3). Böylece Arapların güvenli işbirliği şartıyla Fransa ve Britanya hükümetleri bir Arap devleti veya Arap devletleri konfederasyonu kurulması ve Suriye, Kilikya, Mezopotamya topraklarının paylaşılması konusunda bir anlaşmaya varmış oluyorlardı (FO, 161186/123/3). Bu paylaşımda Filistin'in kurulacak bir uluslar arası yönetimin denetimine bırakılması öngörülmekteydi (Acar, 1989: 19-23). Birinci Dünya Savaşı sırasında yapılan Sykes-Picot Anlaşması ile Fransa, Filistin'in Suriye'ye dâhil edilmesini ve kendi nüfuzu sahasına bırakılmasını talep etmiştir. İngiltere buna karşı çıkmış, Irak'a Akdeniz'de bir kapı gerektiğini savunmuştu (Öke, 2002: 226).

Senatoda Fransız Suriye lideri Pierre-Etienne Flandin'in 1915'te yayınladığı Suriye ve Filistin konulu rapor, Fransız politikasında Suriye tarafının manifestosu olmuştur. Flandin, Suriye ve Filistin'in yüzyıllardır Ortadoğu'nun Fransa'sını oluşturacak şekilde Fransa tarafından biçim verilmiş tek bir ülke olduğu iddiasındaydı. Flandin'e göre, bu ülkenin potansiyel zenginliği çok büyük olduğundan Fransa İmparatorluğu'nun oraya sahip olması tarihi ve coğrafi olduğu kadar ticari

¹⁵Bu anlaşmaya göre; 1-Adana, Antakya bölgesi, Suriye kıyıları ve Lübnan Fransa'ya, Musul hariç Irak İngiltere'ye bırakılıyordu. Fransa ve İngiltere kendilerine bırakılan bu bölgelerde istedikleri türde yönetim kurabileceklerdi. 2- Suriye'nin diğer bölgeleri ile Musul ve Ürdün'ü kapsayan bir büyük Arap Krallığı kurulacak, ancak bu Fransız ve İngiliz koruyuculuğu altında bulunacaktı. 3-Filistin'de Rusya ve diğer müttefikler ile Mekke Şerifi Hüseyin tarafından kararlaştırılacak olan uluslar arası bir yönetim kurulacaktı.

nedenlerle de çok önemliydi. Yine Filandin'e göre stratejik önemi de vardı. İngiltere'de ise hiç kimse savaş sonrası dünyada Hindistan yolunda başka büyük bir devlet görmek istemiyordu (Fromkin, 2004: 156-157). Britanya, Hristiyanların Kutsal mekânları konusunda Katolik ve Protestanların kaygılarına duyarlı olduğu gibi, Fransızları Süveyş Kanalı'ndan uzak tutmayı da istediğinden, Filistin uluslar arası bir bölge olacaktı (Fraser vd., 2011: 84).

Diğer yandan, Filistin'e böyle bir statü düşünülmesinin sebebi, Üçlü İtilaf Devletleri arasındaki anlaşmazlıktı. Fransa, Filistin'in Suriye'ye dâhil edilmesini ve kendi nüfuzu sahasına bırakılmasını talep etmiştir. İngiltere buna karşı çıkmış, Irak'a Akdeniz'de bir kapı gerektiğini savunmuştu. Böylece, çok ortaklı uluslararası rejim çerçevesinde uzlaşıldı (Öke, 2002: 225). Britanya, Fransızları Süveyş Kanalı'ndan uzak tutmayı istediğinden, Filistin uluslararası bir bölge olacaktı (Fraser vd., 2011: 84). Filistin'in uluslararası idare altına konulması ve Siyonist¹⁶ yerleşim dikkate alınarak nihai kaderinin müttefikler arası danışmalar sonucunda belirlenmesi üzerinde mutabakat hâsıl olmuştur. Fransa, Filistin'in uluslararası statü altına alınmasını anlamsız ve uygulamada zorluklar yaratacak bir anlayış içerisinde bulunmaktaydı. Londra'da ise, Filistin ile ilgili Siyonist talepler konusunda, nasıl ki İstanbul'u Siyonistlerin ele geçirdiğine ve Almaların bu yolları kullanarak Ortadoğu'dan İngiltere'yi atmaya hazırladığına inanmışlarsa, Siyonistlere Filistin'de bizzat İngiltere'nin yer vermesi suretiyle onları bu mihverden uzaklaştırma hususunda fikirler de oluşmaya başlamıştı (Topur, 2004: 98). Sykes, Yahudilerin pek çok yerde güçlü olduklarına ve İtilaf Devletleri'nin davalarına sabote edebileceklerine inanmıştı. Sykes, kesin bir müttefik zaferinin uzak

¹⁶Yahudilerin Filistin'e göç etmesine öncülük eden Hibbat Zion (Siyon Sevgisi) hareketi 1882'de ortaya çıkmıştır. Temelinde Çarlık İmparatorluğu'nun yenilenen baskısına karşı bir tepkiydi. 1881'de Çar II. Aleksandr'ın öldürülmesi üzerine Rusya'da yoğun bir Yahudi düşmanlığı ve Yahudilere saldırılar başladı. Bu hadise, Yahudilerin kitleler halinde Rusya'dan, başka ülkelere göç etmelerine sebep oldu. Bu göçlerin ilk dalgası 1881-1891 arasında olmuş ve 5.000 Yahudi Filistin'e göç etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun 19.yüzyılın ortalarından itibaren yer yer toprak kaybına uğraması, Yahudi toplumunun da gözünü açtı. Yahudiler Osmanlı padişahından toprak koparmak suretiyle devletlerini kurabilirlerdi. Gayet tabiidir ki, bu topraklar, binlerce yıl üzerinde devlet kurdıkları, egemenlik sürdükleri Filistin toprakları olacaktı. Siyonizm, Yahudi halkının politik olarak, özel bir varlık ve bir ulus devlet oluşturmak amacıyla, başlangıçta yurtları olan "İsrail Toprağı"na (Filistin) dönmesini hedefleyen ulusal bir harekettir. Siyonizm'in teşkilatlanması ve dünya üzerinde bir Yahudi Devleti kurulması fikrinin baş mimarı ise "Yahudi Devleti" adlı kitabıyla ün kazanmış olan Theodor Herzl'dir. Herzl'e göre Yahudi sorunu Antisemitizmin sonucuydu. Siyonizm'in hedefi Yahudiler için Filistin'de kamu hukukuyla güvence altına alınmış bir vatan yaratmaktır. "Siyonizm" ve "Siyonizm ve Osmanlı Devleti" için ayrıntılı olarak bkz. Paul Johnson, *Yahudi Tarihi*, çev. Filiz Orman, Pozitif Yayınları, 1.bs., 2000.; Edward Said, *Filistin Sorunu*, çev. Alev Alathı, İstanbul, 1985, s.36; Alain Boyer, *Siyonizm'in Kökenleri, İletişim Yayınları*, çev. Volkan Aytaç, İstanbul, 1992, s.7.; Theodor Herzl, *Yahudi Devleti*, çev. Sedat Demir, Ata Yayınları, İstanbul, 2007.; Faiz Türkkay, *Filistin Sorunu ve Ortadoğu*, Ankara, s.13; Celil Bozkurt, *Türk Kamuoyunda Filistin Problemi İlk Arap-Yahudi Çatışmaları (1920-1939)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 1.bs., İstanbul, 2008, s.19.; *Tevrat'a Göre Siyonizm'in Ana Prensipleri ve Protokoller*, yay. haz. Ziya Uygur, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1963.; Alan R.Taylor, *İsrail'in Doğuşu*, 3.bs., çev. Mesut Karasaban, Pınar Yayınları, İstanbul, 2001, s.17.; Türkkaya Ataöv, "Filistin Sorunun Ardındaki Gerçek: İsrail'in Kuruluşuna Kadar", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 25, No:3 (Eylül 1970), s.30.; Mim Kemal Öke, *II. Abdülhamid Siyonistler ve Filistin Meselesi*, Kervan Kitapçılık, İstanbul, 1981.; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Cilt 8, Türk Tarih Kurumu Yayını, 2.bs., 1982, s.486.; Mim Kemal Öke, "Siyonistlerin İttihatçılar Nezhdindeki Başarısız Girişimleri 1908-1909", *İÜ Siyasal Bilimler Fakültesi*, Prof.Dr. Ümit Doğanay'ın Anısına Armağan, C.II, İstanbul, 1982, s.128.; Yusuf Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, C.2, Gözlem Gazetecilik Basın Yayın AŞ, İstanbul, 2001, s. 325.; Israel Cohen, *A Short History of Zionism*, Frederick Muller Co., London, 1951.; Gideon Shimoni, *The Zionist Ideology*, Hanover, London, 1995.; Haim Gerber, *Ottoman Rule in Jerusalem 1890-1914*, Berlin, 1985.; Walter Laqueur(ed.), *A History of Zionism*, London, 1972.

bir olasılık olarak görüldüğü bir sırada Yahudi göçlerin dengeyi Almanların ve Türklerin lehine bozmasından kaygılanmaya başlamıştı (Fromkin, 2004: 161).¹⁷

Siyonizm'e başlangıçta en büyük desteği İngiliz emperyalizmi vermişti.¹⁸ Filistin'deki Yahudi yerleşiminin Ortadoğu'da İngiliz çıkarları açısından nasıl değerlendirileceği konusu 19. yüzyıldan itibaren gündemdeydi (Parlar, 2006: 39). İngiliz politikacıları da 1840'lı yıllardan itibaren Filistin'de bir Yahudi devleti kurulması projesini ele almaya başlamışlardı (Kocabaş, 1994: 127).¹⁹ Savaşın yarattığı askeri ve siyasi ortam, İngiltere'de kısa sürede Siyonizm'in bir "devlet politikası" olarak benimsenmesini sağlayacaktır (Öke, 2002: 227).²⁰ Bütün dünyadaki Hıristiyanları rencide eden, müttefiki olan Fransa'nın dahi menfaatine muhalif olan Siyonizm'i İngiltere hükümeti üç sebepten dolayı desteklemekteydi. İlk olarak harp esnasında İngiliz ve Amerika Musevilerinin maliyelerinden istifade etmek ve harbin bitmesinden sonra Filistin'den geçerek Mısır'a ulaşmak isteği ve Bağdat-Hayfa şimendiferinin inşasına muvaffak olabilmek için yine Musevilerin sermayelerinden yararlanmak isteğidir. İkinci olarak ise, kendisine karşı Türkiye gibi bir tehlike teşkil etmeyip; bilakis, İngilizlerin siyasetine dâhil olacak olan bir Musevi hükümetinin Filistin'de mevcudiyeti ile Mısır'ın emniyetini temin etmektir. Böyle olmayıp da İngiltere doğrudan doğruya Filistin'i ilhaka kalkışmış olsa hem bir

¹⁷ Diğer yandan Siyonistliğin Almanya için de, şark siyasetinde büyük rolü olduğundan Almanya, İstanbul'a Siyonistlik lehinde nüfuz etmek arzusundaydı ve Almanya ile Türkiye'nin Siyonistlikten elde edecekleri faydalar olduğunu düşünmekteydi. Birinci Dünya Savaşı sırasında da savaşın yarattığı ortam içinde Almanya da Yahudi desteğini almak istiyordu. Savaş sırasında Alman Hariciye Nazırı Siyonist programın amacına ulaşması için Türk hükümeti nezdinde teşebbüsatta bulunacağını beyan etmişti. 23 Teşrinisani 1917 tarihinde Viyana Sefiri tarafından Hariciye Nezaret'i'ne gönderilen şifrede, Siyonist emelinin Amerika ve İngiltere tarafından teşvik edilmesinin, Almanya ve Avusturya Macaristan'daki Siyonistleri de harekete geçirmiş olduğu bildirilmektedir. Ayrıca Siyonist meselesinin, Almanya'da Avusturya Macaristan'dan daha ziyade bir ehemmiyetle tetkik ve münakaşa edilmekte olduğu ve Almanya ile Avusturya Macaristan'ın her ne kadar Osmanlı Devleti'nin müttefiki olsa da bu iki devletin Siyonist emellerini desteklemeyeceği düşünülmemesi gerektiği bildirilmektedir. Her iki ülkede de milyonlarca Musevi'nin mevcut olduğu ve bu Musevilerin sadece maliye ve sanayide değil, resmi ve askeri makamlarda dahi önemli bir nüfuza sahip oldukları dikkate alınırsa Siyonistlerin girişecekleri tazyikattan etkilenmeyecekleri düşünülemeyeceği gerçeği göz önünde tutulması savunularak, bundan dolayı da Filistin ve Siyonist meselelerinin Osmanlı Devleti'ni hayli meşgul edeceği öne sürülmektedir. Yine İngiltere'nin Balfour Bildirisi'nden sonra da Almanya'nın tutumunun Siyonistlerden yana olduğu anlaşılmaktadır. Alman Hariciye Nazırı Vekili Siyonistlerden ve Siyonist olmayan Musevilerden oluşan bir heyet önünde, Osmanlı Sadrazam'ının yukarıda geçen beyanatıyla ilgili olarak Siyonistlerin Arz-ı Filistin'e varışına Türk hükümetinin yardım edeceğini ve Filistin Yahudi kolonisinin muhtariyetini ve istiklalini temin edeceğini bildirmiştir. Almanya'nın Siyonizm karşısındaki bu tutumu için bkz. BOA; HR. SYS, Dosya No: 2443, Gömlek Sıra No: 8.; BOA; HR. SYS, Dosya No: 2334, Gömlek Sıra No:35.; BOA; HR. SYS, Dosya No: 2334, Gömlek Sıra No: 25.; BOA; HR. SYS, Dosya No: 2333, Gömlek Sıra No: 1., BOA; HR. SYS, Dosya No: 2334, Gömlek Sıra No: 35.; Türkiye, Almanya ve Siyonizm için ayrıca bkz. Isaiah Friedman, *Germany, Turkey and Zionism 1897-1918*, Oxford, 1977.

¹⁸ İngiltere ve Yahudiler için ayrıca bkz. A.M. Hyamson, *Great Britain and the Jews*, London, 1918.

¹⁹ Filistin'de Siyonist Kolonicilik için ayrıca bkz. Fayez A.Sayegh, *Zionist Colonialism in Paletsine*, Research Center Paletsine Liberation Organization, Beirut, Lebanon, 1965.; Ronen Shamir, *The Colonies of Law: Colonialism, Zionism and Law in Early Mandate Paletsine*, Cambridge, 2000.

²⁰ Birinci Dünya Savaşı esnasında iki taraf da Yahudilerin desteğine ihtiyaç duyuyordu. 1914'te Berlin Siyonizm'in ana merkeziydi. Siyasette en etkin olan Yahudiler Almanya, Avusturya Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayanlardı. 1917 yılı Birinci Dünya Savaşı'nın kritik yılıydı. Almanya'da Yahudi desteğini almak istiyordu. Ama hala Filistin'i elinde tutmak da olan Osmanlı İmparatorluğu ile kurduğu bağlar yüzünden Siyonizm'i destekleyemiyordu. Arthur Goldschmidt JR.-Lawrence Davidson, *Kısa Ortadoğu Tarihi*, çev. Aydemir Güler, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.365-366.

takım rakiplerin zuhuruna ve hem de müttefikleri ile kendi arasında hoş olmayan sorunların çıkmasına sebep vermiş olurdu. Tamamıyla tarafsız kalacak Filistin'in ise İngiliz nüfuzunun dışına çıkması ihtimali olmayacaktı. İngiltere'nin Siyonizm'i desteklemesinin üçüncü sebebi olarak ise, merkezi imparatorluklar dâhilindeki Musevilerin muhabbet ve teveccühlerini kazanarak, bunlar vasıtası ile bu imparatorluklara güçlükler yaratmak isteği olduğu söylenebilir (BOA, HR.SYS.2334/30). Diğer taraftan İngiltere Amerika'da güçlü Yahudi lobisinden yararlanılmasını, mali sıkışıkları nedeniyle Yahudi finans çevrelerinin desteğinin kazanılmasını, Rusya'daki Bolşevik hareket içindeki güçlü Yahudi nüfusunu kullanmak suretiyle Rusya'nın harpte kalmasını ve nihayet İstanbul'daki farmosan kadroların nötralize edilmesini ve Kudüs'teki Siyonist etkinin kazanılmasını sağlamayı amaçlamaktaydı (Topur, 2004: 97).²¹ Siyonist önderler, Asya'yla Afrika'yı ve iki kıtayı aynı zamanda Akdeniz'le birleştiren geçitte İngilizlerin insandan kurulu güçlü bir engel oluşturmayı amaçlayan sömürgeci isteklerinden haberdardılar. Böyle bir varlık, sömürgecilerin Süveyş Kanalı yanındaki çıkarlarının bekçisi olacak dost, askeri bir kuvvet oluşturacaktı (Halloum, 1989: 160).

Savaşın başlarında Siyonist liderler, Filistin'de bir Yahudi kolonisinin kurulmasının İngilizlerin çıkarlarına daha fazla hizmet edeceği konusunda İngilizleri razı etmeyi başarmışlardı. Londra'da, Herbert Samuel gibi politikacılar ve dönemin Dışişleri Bakanı Arthur Balfour, Siyonist hareketin yeni başkanı Haim Weizmann'a başlattığı propaganda kampanyasında yardımcı olmayı bir görev olarak benimsemişti (Pappe, 2009: 82). Weizmann 12 Kasım'da Scott'a yazdığı mektupta, eğer Britanya sömürgesi olarak Yahudilerin Filistin'e göç etmesi desteklenirse, Yahudilerden bunu geliştireceğini ve Süveyş Kanalı'nın güvenliğini sağlamaya yardımcı olacaklarını öne sürdü. Scott, 27

²¹İngiliz hükümetinin Siyonist davasını desteklemesinin altında yatan neden neydi? Dönemle ilgili belgelerde, İngilizlerin bu kararı vermesinin altında yatan temel unsurunu bakanlarının, Rusya'da yeni iktidara gelen Çar hükümetinin oluşturduğu reformlarda Rus Yahudilerine attıkları önemli rolden kaynaklandığı belirtilmektedir. Rusya olamadan, Almanya'yı düşman ülkelerin çevrelediği bir kıskaca almak mümkün olmayacaktı ki, Almanya'nın teslim olmasını sağlamak ancak böyle bir stratejiyle mümkün olacaktı. İngiliz hükümeti, Rus Yahudilerinin Rusya'daki İngiliz propagandasının aracılığı olmasını arzu ediyordu. Böylelikle, Çar hükümeti, tarafsızlığından sıyrılarak Almanya'nın boyun eğmesini sağlamak üzere Müttefiklerin tarafına geçecekti. Bu yaklaşım, Rus Yahudilerinin imparatorluk bünyesinde sahip oldukları önemi oldukça abartıyordu. Dönemin Rus Çarının çevresinde Yahudilerin etkin bir öneme sahip oldukları konusunda hiçbir kanıt bulunmamaktadır. İngiliz hükümeti ayrıca Yahudilerin Bolşevik hareketi içinde sahip oldukları önemin de farkındaydı ve Yahudi ulusçuluğuna sağlanan desteğin, Bolşevik örgütü içinde İngiliz yanlısı bir politikayı canlandırmasını ümit ediyordu. Oysa geriye baktığımızda, Bolşevik Yahudilerin görüşlerinin ulusçu olmadığını ve onların Siyonizm'den kesinlikle etkilenmediklerini görüyoruz. İngilizlerin bu ümitleri boşa çıkmıştı. İngilizleri bu girişimlerinde teşvik eden başka unsurlarda bulunuyordu. Gerek müttefikleri, gerekse düşmanları, Siyonist hareketi kendi sömürgeci çıkarları ile ilişkilendirmek istediklerini ima ediyorlardı ve bu durum da, Londra'nın Balfour Bildirisi yayınlamasını çabuklaştıran bir etken idi. Ayrıca Yahudilerin Amerika'nın politikalarının biçimlendirilmesi üzerinde oynadıkları role ilişkin gerçek dışı yorumlar da İngilizlerin Siyonizm yanlısı eğilimlerine katkıda bulundu. İngiliz hükümeti, savaş konusunda çabalarının Amerika tarafından cömert bir biçimde ödüllendirileceği beklentisi içinde idi. Kredi şeklinde sağlanması öngörülen bu yardım, çok sayıdaki ABD Kongresi üyesinin itirazı nedeniyle ertelendi. Son olarak da, İngiltere Başbakanı David Lloyd George gibi inançlı Hristiyanların, Mesih'in ikinci kez gelişine katılımda bulunmak üzere Yahudilerin Filistin'e geri dönüşlerini kolaylaştırmayı arzu ettikleri gerçeğini göz ardı etmemiz gerekiyor. İlan Pappe, *Ortadoğu'yu Anlamak*, çev.Gül Atmaca, NTV Yayınları, 1.bs., İstanbul 2009., s.82.

Kasım'da Lloyd George Filistin'in geleceği konusunu açtı. Lloyd George, kısmen Yahudi devleti fikriyle ilgilendi (Fraser vd., 2011: 62-63). İngiliz kabinesine giren ilk Yahudi olan ulaştırma bakanı ve liberal partinin liderlerinden Sir Herbert Samuel, Britanya için stratejik önemi olduğundan Filistin'in İngiliz himayesine alınmasını önerdi. Ve oraya geniş boyutlu bir Yahudi iskânının özendirilmesinin yararlarını sıraladı. Bu teklifi özellikle Lloyd George destekledi. Lloyd George, Filistin'deki Kutsal Hristiyan yerlerinin Fransa'nın eline geçmesine izin vermenin çirkin olacağını söylüyordu. İngiltere'nin oluşmakta olan Filistin politikasının çok ayırıcı bir özelliği, çok sayıda nedene dayanmasıydı (Fromkin, 2004: 236). Böylece, İngiltere'nin Filistin politikasında bir değişikliğe gidilmiş oluyordu (Pappe, 2009: 82).

Birinci Dünya Savaşı ortamında 1917 yılına gelindiğinde²² Britanya her yerden desteğe muhtaç durumdaydı (Fraser vd., 2011: 99). Lloyd George, 1917 kışında Lord Milner ile arkadaşlarını Doğu'daki savaşın stratejik önemine inandırdı. Bu sırada, İtilaf Devletleri'nin ne orada ne de başka yerde kesin bir zafer kazanamayacağı artık ortaya çıkmıştı.

Savaş kabinesi sekreter yardımcıları Leo Amery ile Mark Sykes, savaş sonrası dünyasında Osmanlı İmparatorluğu'nun tümüyle Almanların eline geçeceğinden korkuyorlardı. Böyle bir durumda Hindistan yolu düşman eline geçecekti ki, bu tehdidi önlemenin tek yolu Türkleri ve Almanları Osmanlı toraklarının güney ucundan atmak ve burasını İngilizlerin almasını sağlamaktı. Kabine Mezopotamya'nın ilhakını daha ilk baştan düşünmüştü. Arabistan içinde, bağımsızlıklarını ilan eden yerel yöneticilerle anlaşmalar yapılmıştı. Geriye bir tek Filistin kalıyordu. Milner'in hükümetteki arkadaşlarının başında gelen Amery konuyu Kabineye verdiği 11 Nisan 1917 tarihli bir raporla dile getirdi. Rapor'da Almanya'nın savaştan sonra Avrupa'ya ya da Ortadoğu'ya egemen olarak İngiltere için tehdit oluşturmaya izin verilmesine karşı uyarıda bulunuyor ve "Filistin'de Alman kontrolünün gelecekte Britanya İmparatorluğu'nun karşısına çıkabilecek tehlikelerin en büyüğü" olduğunu iddia ediyordu. Amery'nin Güney Afrika'da tanıdığı ve Gelibolu'da bir Yahudi birliğine komuta etmiş olan Yarbay John Henry Patterson, Amery'den İngiliz komutası altında çalışacak, İngiliz olmayan

²²Almanya'nın uyguladığı sınırsız denizaltı stratejisi Britanya'nın temel malzeme gereksinimini kesme tehdidi içeriyordu. Karada ise 1916 Temmuz'unda büyük umutlarla başlamış olan Domme saldırısı duracak noktaya gelmiş ve Fransa ordusu ancak büyük bedeller ödeyerek Verdun'da tutunabilmişti. Fransızların 1917 yılında felaketle sonuçlanan saldırısı orduda isyana yol açarken, Britanya'nın Passchendaele çatışması daha fazla başarılı olamayacaktı. Çar'ın 1917 Mart'ında tahtından indirilmesi ve Rusya'daki olayların Kasım ayında Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmesi ile sürmesi, deneyimli Alman ve Avusturya-Macaristan ordularının başka yerlerde savaşmak için serbest kalmalarına yol açabilirdi. İtalya cephesine gelince, Ekim ayında İtalyan ordusu Caporetto'da Almanlar ve Avusturyalılar tarafından nerdeyse darmadağın edilmişti. Tek olumlu gelişme 6 Nisan'da Amerika'nın savaşa girmesiydi ama bu durum örneğin kıtlık ve yakın tarihli Paskalya Ayaklanması anımsayan İrlandalar ya da Rusya ile ittifak kurmaya hiçbir destek vermeyecek olan Yahudiler gibi ülkedeki büyük etnik grupların sadakatini sınavdan geçirecekti. Kısacası Britanya her yerden desteğe muhtaç durumdaydı. T.G. Fraser, Andrew Mango, Robert Mcnamara, Modern Ortadoğu'nun Kuruluşu, Çev. Füsun Doruker, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011, s.98.

Yahudilerden oluşacak bir alay kurmak için Savaş Bakanlığından izin almasını istedi. İngiltere, Mısır ve Sina yoluyla Osmanlı İmparatorluğu'na yürüdüğü takdirde bu alay çarpışmak üzere Filistin'e gönderilecekti (Fromkin, 2004: 241-242).

Siyonistlerin savaş sırasında müttefiklere asıl katkıları, Filistin'deki faaliyetlerinde aranmalıdır (Öke, 2002: 254). Yahudi Lejyon, Allenby'nin bütün silahlı gücünün altında birini oluşturmaktadır. Allenby'nin Filistin işgalinde aktif görev alan Lejyon, Ürdün'de çekilmekte olan Türk ordusunu doğusundan vuracaktır (Öke, 2002: 261).

Siyonistlerin savaştaki bu hizmetlerinin karşılığı olarak sıra artık İngilizlerin tavizine gelmişti (Öke, 2002: 263). Sonuçta Kasım 1917'de Dışişleri Bakanı Balfour'un ünlü deklarasyonu²³ ortaya çıktı (Parlar, 2006: 381). Balfour Deklarasyonu'nun ilanı sürecinde Yahudilerin İngiltere üzerinde etkili olmasında hem bölgedeki İngiliz çıkarlarını korumada Yahudilerin işbirliği önerisi hem de savaş sırasında bu belge sayesinde ABD'nin savaşa girmesini sağlayabilecek olması önemli bir rol oynamıştır (Arı, 2004: 119). 1917'de yayınlanan "Balfour Bildirisi"nde İngiliz hükümeti Filistin'de milli bir Yahudi devletinin kurulmasından yana olduğunu belirtiyordu (Göze, 1995: 10).²⁴ Dönemin süper devleti sayılan ve Birinci Dünya Savaşı'ndan zaferle çıkacağı anlaşılmış olan Britanya'nın, Dışişleri Bakanı Balfour aracılığıyla bu tarihte açıkça dile getirdiği desteğin, Siyonistlerin Filistin üzerindeki savlarına küçümsemeyecek bir meşruiyet kazandırdığı açıktır (Altınöglü, 2005: 303).

Harbi kazanmak için İngiltere, Siyonizm'e taviz vermek zorunda kalmıştır. Sykes'ın mimarı olduğu antlaşma tamamıyla unutulacaktır. Filistin için düşünülen "özel uluslar arası statü", Siyonistleri tatmin etmediği için kenara bırakılacak, yerine bir "Musevi Yurdu" projesi devreye sokulacaktır (Öke, 2002: 231).²⁵

²³İngiliz Dışişleri Bakanı Arthur James Balfour'un 2 Kasım 1917'de Filistin'de yurt edinmek isteyen Siyonist dernekleri federasyonu adına Lord Rotschild'e yazdığı "Balfour Bildirisi" adlı mektupta şunları söylemektedir. "Sevgili Lord Rotschild, Yahudi Siyonist beklentilerle uyum gösteren aşağıdaki bildirinin Majestenin Hükümeti tarafından bakanlar kuruluna sunulduğunu ve kabul edildiğini bildirmekten zevk duyarım. Majestelerinin Hükümeti Filistin'de Yahudi halkı için ulusal bir yurt kurulmasının lehindedir ve bu amaca ulaşabilmesi için gerekenleri elinden geldiğince yapacaktır. Filistin'de bulunan Yahudi olmayan toplumların medeni ve dinsel haklarına yönelik hiçbir tarafsızlığa ve herhangi bir ülkedeki Yahudilerin sahip olduğu haklara ve siyasal konuma hâle getirilmesine meydan verilmeyeceğinin bilinmesi gerekir. Bu bildiriye Siyonist federasyonuna iletirseniz size müteşekkirim olurum. Saygılarımla... Arthur James Balfour". Ralph Schoenman, *Siyonizmin Gizli Tarihi*, çev. Aydın Pesen, Kardelen Yayınları, İstanbul, 1992.; Balfour Deklarasyonu için ayrıca bkz. Leonard Stein, *The Balfour Declaration*, London, 1961.; *Paletsine Royal Commission Report*, Presented by the Secretary of State for the Colonies to Parliament by Command of His Majesty, July 1937, London, 1937, s.22.; Meir Vereté, "The Balfour Declaration and its Makers", *Middle Eastern Studies*, Vol.VI, No.1, January 1970.

²⁴Balfour Deklarasyonunun Siyonist Politika açısından değerlendirilmesi için ayrıca bkz. Paul Goodman(-ed), *The Jewish National Home 1917-1942*, The Second November, London, 1943, s.253vd.

²⁵Ortadoğu'da bir Yahudi devleti kurmak yolundaki Siyonist planlar güncel olduğunda, Filistin bir Arap ülkesi idi. Musevilerin ülkeyi yeniden kurma çabaları Arap milliyetçilerin yoğun muhalefetiyle karşılaşmıştır. Arap ve Yahudiler arasındaki çatışmalar için ayrıntılı olarak bkz. Charles D. Smith, *Paletsine and the Arab-Israeli Conflict*, St.Martin's Press,

1917 yılında Hariciye Nezareti'ne gelen bir şifreden, İngilizler tarafından Süveyş Kanalı'nın şark tarafında emin nokta bulundurmak için Kudüs mıntıkasında ve İngiliz himayesi altında tamamıyla müstakıl bir Musevi hükümeti teşkil etmek istendiği ve bunun İtilaf hükümetlerince de kabul edildiği anlaşılmaktadır (BOA, HR.SYS.2333/1). Son zamanlarda gelişen önemli olaylar ve Kudüs'ün geleceği hakkında İngiltere hükümeti tarafından vuku bulan beyanat, Kudüs'e yeterli miktarda Musevi muhacirinin iskânının sağlanması zamanının geldiği yolundadır. Harpten sonra işe başlayabilmek için Kudüs'e bir komisyonun gönderildiği de anlaşılmaktaydı (BOA, HR.SYS.2334/ 28). Bu noktada İtilaf zümresi tarafından Filistin'de ya İngiliz himayesi yahut da beynelmilel bir himaye altında müstakıl bir Siyonist hükümeti kurulması tasarlanmıştır (BOA, HR.SYS.2443/8).

Çanakkale Seferi ve Osmanlı ordusunun Süveyş Kanalı tehdidi esnasında İngiliz siyaseti, bütün dünyada evvela Siyonist cereyanına destek vermek ve şiddetli bir matbuat mücadelesi ve Avrupa ve Amerika'ya kadar muntazam bir propaganda vasıtasıyla bu cereyanı devam ettirmeyi kendisi için lüzumlu ad etmiştir. İngiliz siyasetçilerinin beyanatı ve 1916-1917 senesi esnasında İngiltere'de basılan kitap ve risaleler ile İngiliz gazetelerinin lisanı böyle bir propagandanın muvaffakiyetle neticelenmesi hususunda İngiltere'nin ne derece gayret sarf ettiğini ve bu meseleye ne derece önem verdiğini ispat etmektedir. Filistin'in İngiliz orduları tarafından zapt ve işgalinden beri İngiltere hükümeti müttefiklerinden bazılarının ve özellikle şarktaki nüfuz ve menfaati için büyük bir tehlike hissetmekte olan Fransa'nın gösterdiği hoşnutsuzluğa rağmen Filistin'de Museviler için bir hükümet teşkiline katiyen karar vermiş olduğunu beyan ederek Siyonistliğe daha hakiki bir mahiyet vermeğe azmetmiştir. O andan itibaren Siyonizm cereyanı, Almanya ve Avusturya Macaristan Musevilerine kadar genişlemiş ve bunlar İngiltere'nin hareket tarzını medeni bir milletin yapacağı bir hareket olarak telakki etmişlerdir. Siyonistler, eğer Osmanlı ordusu Filistin'i İngilizlerin elinden tekrar geri alamayacak olursa, Siyonistlerin İsrail mefkûrelerinin İngilizler tarafından kuvveden fiile çıkarılacağına ve aksi takdirde son sözün Osmanlı hükümetine ait olacağına inanmaktaydı (BOA, HR.SYS.2334/30).

1918 yılında, Peşte'de yayınlanan ve Musevilerin yayın organı olan bir Yahudi mecmuasının "Dünya Siyasetinde Siyonizm" başlığıyla yazdığı makalesi, Balfour Bildirisi'ne büyük önem atfetmekte ve İngiltere hükümetinin Filistin'i bir Musevi vatanı yapacağını ifade ederek bu konuda bütün İtilaf Devletleri'nin İngiltere ile aynı fikirde olduğunu bildirmişti. Aynı makalede ayrıca, Türkiye'nin konuyla ilgili tutumu konusunda; "Türkiye'nin, merkezi Avrupa hükümetlerinin müttefiki bulunduğu ve söz konusu arazinin Türkiye'ye ait olduğunun" özellikle dikkate alınması gerektiği

öne sürülmüş ancak Siyonizm'in, öteden beri Türkiye'ye karşı iyi niyetli olmasına rağmen Türkiye'de Siyonistliğin pek sevilmediği ifade edilmiştir. Adı geçen makale ayrıca, Talat Paşa'nın, Balfour mektubuna dair vuku bulan beyanatına yer vererek Türkiye'nin tutumuna eleştiriler sunmuş; Talat Paşa'nın, İngiliz beyanatını ret edişinin kabul edilemeyeceğini ifade etmiştir (BOA, HR.SYS.2334/35). Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere Balfour Bildirisi'ne karşı Türk hükümetinin takındığı tutum Musevi matbuatınca eleştirilmiş ve bunun kabul edilemez bir durum olduğu savunulmuştur.

20 Şubat 1918 tarihinde Bern Sefiri tarafından Hariciye Nezareti'ne gönderilen şifrede, Osmanlı Devleti'nin Siyonizm karşısındaki tutumunun yetersiz olduğu bildirilmiştir. Bu noktada Siyonizm meselesinin Avrupa siyasetini ve dünya matbuatını çok ciddi bir şekilde meşgul ettiği bir zamanda Osmanlı matbuatının sessiz kalması ve Osmanlı hükümetinin ihtiyatlı tutumu izah edilemeyecek bir durum olarak değerlendirilmiş ve Filistin meselesi gibi Osmanlı Devleti'ni doğrudan doğruya ilgilendiren bir meselede Osmanlı hükümeti ricali tarafından beyanatta bulunulması gerektiği ve matbuat vasıtası ile de bu yoldaki görüşleri müdafaa etmek gerektiği savunulmuştur (BOA, HR.SYS. 2334/30).

Yine Bern Sefiri tarafından, Filistin'de Musevilere bahsedilecek en küçük müsaadenin bütün İslam âlemi üzerinde ve özellikle Filistin'i İslam dininin mülkü ve ecdatlarının vatanı olarak tanıyan Osmanlı Araplarıyla, bu memleketi Osmanlı memleketinin bir parçası ad eden diğer her bir Osmanlı üzerinde elim bir tesir oluşturacağı belirtilmiştir. Ona göre, İngilizlerin Musevilere bahş etmek istedikleri hukuk ve imtiyazlar Hristiyan milletlerince de hoş olmayan bir şekilde karşılanmakta olup onların şu anda seslerini çıkarmamaları harbin devamından doğan siyasetten dolayı ve İtilaf Devletleri arasında mevcut ittifaktan dolayı idi. Bütün bu olaylara karşı; Osmanlıların nazarında İzmir, Musul, Erzurum vilayetleri ne ise Filistin'in dahi aynı mahiyette bir Osmanlı vilayeti olduğunu ve Osmanlı askerlerinin, Filistin arazisinde Osmanlı hakimiyetinin devamını sağlamak için hayatlarını feda ettiklerini aleme karşı beyan etmesi gerektiği fikri ifade edilmiştir (BOA, HR.SYS.2334/30).

İngiliz ve Siyonist politika kapsamında düşünüldüğünde, Siyonist politika ile İngiliz politikasının kombinezonu her iki tarafın da çıkarlarına hizmet etmekteydi: Ulusal amaçlarını Araplarınkine karşı uygulayabilmek için Siyonizm'in, bir büyük gücün himayesine ihtiyacı vardı. İngilizler ise; Ortadoğu'daki iktidar taleplerini güvenilebilir bir müttefik vasıtasıyla güvenlik altına almak ve Arap milliyetçiliğini zararsız hale getirmek için, Yahudilerden yararlanıyorlardı.²⁶ Bu ortak

²⁶Bu arada İngilizler, emperyalist böl ve yönet ilkesine göre Siyonist ilkelerin kapsamını da daraltıyorlardı: Balfour Deklerasyonu, Siyonist Örgütün bir Yahudi devletine yönelik asli çabalarını, sadece çok zayıflatmış bir biçimde içeriyordu. Böylece, İngiliz açıklamasının karışık, açık olmayan şekillendirilişi hiç de rastlantı değildir, tersine Araplara ve Yahudilere karşı bütün politik olanakların elde tutulması için seçilmiştir. Açık olmayan Yurt kavramı, Yahudi devleti şeklindeki Siyonist amacın yerine gelmişti. Siyonistlere dostça duygular bildirilmekte, Araplara haklarının korunacağı teminatı verilmekteydi.

çıkarlar Churchill tarafından şu şekilde ifade edilmiştir: “Balfour Bildirisi, duygusal dürtülerle verilmiş bir söz olarak anlaşılmamalıdır. Ortak bir davanın çıkarı için, bu dava nedeniyle maddi ve manevi hiçbir yardımın gözden çıkarılmayacağı bir anda kararlaştırılmış pratik bir önlemdir” (Halloum, 1989: 161).

Britanya ve Osmanlı İmparatorlukları arasındaki savaşın resmen 31 Ekim 1918 tarihinde sona ermesi Ortadoğu’ya uzun bir süre barış getirmemişti. Lloyd George, 1918’de savaş kabinesine, Ortadoğu’nun fethinde Britanya’nın katkısının büyüklüğü nedeniyle koşullar değiştiğinden Sykes-Picot anlaşmasının geçersiz olduğunu bildirmiştir (Fraser vd., 2011: 139). Mr. Balfour tarafından Suriye, Filistin ve Mezopotamya konularında verilen 1919 tarihli muhtıraya göre, Fransa’nın takip ettiği politikalar çerçevesinde Suriye’ye yönelik politikasının tarihi dayanaklarını anlamak mümkün değildi (FO, 132187/2117/44A). Ancak yine de İngiltere, dünyanın huzurunun Arap davasına hizmet etmekten çok Britanya ile Fransa arasında samimi ilişkiler ile sağlanacağını farkındaydı. 1 Aralık 1918’de Lloyd George ile Fransa Başbakanı Clemenceau Londra’da bir araya gelip Fransa’nın Doğu Akdeniz ve Suriye’deki haklarını sağlamlaştıran bir anlaşma imzaladılar (Fraser vd., 2011: 146).

Bu görüşmeler esnasında Fransa Suriye’ye ilişkin İngiltere ile bir anlaşmaya varmayı denemiş ve Clemenceau özellikle iki ülke arasında dostluk ilişkilerinin olması gerektiğini düşünmüş ve Ortadoğu’daki çıkarların çatışmaya dönüşmemesi gerektiği noktasında endişe duymuştur. Bundan dolayı Clemenceau, görüşmeler esnasında Sykes-Picot anlaşmasında gidilecek modifikasyonda İngiltere’nin ne istediğini Lloyd George sormuştur. Lloyd George “Musul” diye cevap vermiştir. Bunun üzerine “bu olacaktır” diyen Clemenceau başka bir şey diye sorduğunda bu kez Lloyd George, “Filistin” diye cevap vermiştir. Bunun üzerine Clemenceau tekrar “bu da olacaktır” diyerek İngiltere’nin Filistin ve Musul üzerindeki isteklerini tanımıştır. Clemenceau’ya göre, Palmyra (Tadmur)²⁷ verilmedikçe Musul bir işe yaramazdı. Filistin ise sınırlarını kuzeye, Suriye içine doğru genişletilmedikçe Yahudiler için yeterli bir ev olamazdı. Diğer taraftan Mezopotamya İngiltere’nin Akdeniz’e direk çıkışı için yeterli olamazdı. Bunu sağlanabilmesi için Palmyra’nın İngiltere elinde bulundurulması gerekiyordu. Palmyra Musul’u takip etmeli, İngiltere’ye Fransız alanından aktarılmalıydı. Barış Konferansının ilk günlerinde bunlar kabul edildi (FO, 132187/2117/44A).

Gerçekten, Arap bölgesi üzerinde bir ulusal yurt kurmaya izin verileceği şeklinde Siyonizm’e yapılan vaat, İngilizlerin sözde korumak istedikleri Arap Filistinlilerinin haklarının kısıtlanması anlamına gelmek zorundaydı. Filistinli Arapların temsilcileri de şiddetle buna karşı çıkıyorlardı, ama ne Balfour Deklarasyonu’nun uygulanmasını, ne Transjordan kesiminin Filistin’den ayrılmasını, ne de 1920’de San-Remo Konferansı’nda Arap dünyasının Fransızlarla İngilizler arasında paylaşılmasını önleyebildiler. Hollstein Walter, *Filistin Sorunu*, çev. Cemal A. Ertuğ, Yücel Yayınları, 1.bs., İstanbul 1975, s.120.

²⁷Suriye’de antik bir şehir.

Böylece Lloyd George Britanya için daha fazla kazanım elde etmişti (Fraser vd., 2011: 146). Lloyd George, Filistin ve Musul çevresinde bölgenin kontrolünü istediğini Clemenceau'ya açıkça anlatmış oluyordu. Petrol kaynakları nedeniyle Musul'u istiyordu, gelecekte petrol kaynaklarına sahip olmak Britanya politikasının önemli hedeflerinden biriydi ve aşırıya kaçtığı söylenemezdi. Fransa İngilizlerin bu isteklerini kabul etti. Aslında Clemenceau Fransız İmparatorluğunu pek umursamıyordu. Belki de tek temel amacı Almanlara karşı Fransız taleplerinin gerçekleştirilmesinde Britanya'nın desteğini almaktı (Topur, 2004: 99). Fransa tarafından Musul'un İngiltere'ye verilmesi kabul edilmişti. Diğer taraftan Fransa (Clemenceau) tarafından düşünülen diğer bir nokta Faysal ile doğrudan müzakerelere başlamak ve bu yolla bazı düzenlemelere varabilmek noktası idi. Ama böyle bir politika İngiltere ve Fransa'yı doğrudan çatışma içine sokabilirdi (FO, Record by the Earl of Derby of a conversation in Paris with M. Tardieu; 02nd June 1919).²⁸

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra savaş zamanı anlaşmaları belirli açıdan modifiye edilmişti. Bu bağlamda savaş sırasında yapılan Sykes-Picot Anlaşması hükümleri Aralık 1918'de iki şekilde modifiye edilmiş oluyordu. Musul'un etki alanının Fransa'dan İngiltere'ye transferi, ikinci olarak Filistin için belirlenen uluslar arası yönetim şeklinin değiştirilerek Filistin'in İngiltere mandası altına girmesiydi (FO, 161186/123/3). Earl Curzon tarafından, Colonel French (Kahire)'ye çekilen bir telgrafa göre; İngiltere hükümetinin politikaları Filistin'de İngiliz mandası tasarlamak suretindeydi. Manda koşulları 2 Kasım 1917 tarihinde yayınlanan deklarasyonun özünü somutlaştırmakla olacaktı. Böyle bir durumda Arapların ülkeyi terk etmeleri gibi bir durum gerekli olmayacağı gibi, orada çoğunluk azınlığın kurallarına tabi olmayacaktı. Tüm mezhepler dini özgürlüklerin keyfine varacak ve Hristiyan ve Müslümanlar için kutsal olan yerler, bu dinlerin mensuplarının kontrolü altında kalacaktı. Diğer taraftan Amerikan ve Fransız hükümetleri tarafından da Filistin'de ulusal Yahudi evinin kurulmasına destek olunacağı bildirilmişti. Curzon'a göre, bu durum her fırsatta Arap liderlere vurgulanmalıydı. Bu şekilde yaratılacak yeni rejimin altında Filistin'in kalkınması sağlanabilirdi (FO, 96834/2117/44).

Mr. Balfour tarafından Suriye, Filistin ve Mezopotamya konularında verilen 1919 tarihli muhtıraya göre ise, Filistin'in Siyonizm açısından önemli yeri vardı. Filistin'in dünya çapındaki Yahudi probleminin çözümü için önemli bir yeri olduğundan, buraya gelecek Yahudi için Filistin'in hazır olması gerekli idi. Bundan dolayı Filistin'in kuzeye doğru olan sınırlarının genişletilmesi arzu edilirdi, yine aynı nedenle Filistin'in, Ürdün'ün doğusunda yer alan topraklara doğru genişletilmesi

²⁸1919 yılı için Fransa'nın Suriye'deki pozisyonu ile ilgili olarak ayrıca bkz. F.O.; 88743/2117/44, 11th June 1919.; F.O.; 91666/2117/44; 12th June 1919.

gerekirdi (FO,132187/2117/44A).²⁹ 8 Mayıs 1919 tarihi itibarı ile Paris Siyonist örgütü tarafından Wilson’a bildirildiğine göre, İngiltere’de otoriteler, Dr. Weizmann’a karşı ve Yahudi nüfusunun ılımlılığını sağlamak konusunda istekliydiler (FO, 82739/1051/44). General Clayton ile Siyonist sorununu tartışmak üzere Siyonist Örgütü ile Temmuz 1919 tarihinde yapılan toplantıda; Dr. Weizmann zaman kaybetmeksizin, Filistin’de Siyonistlerin çalışmaya başlamasını sağlayabilmek için gerekli önlemlerin alınması gerektiğini ifade etmekteydi (FO, 375/2/13/17547).³⁰ Diğer taraftan Mr. Samuel’den Sir W. Tyrrell’e bildirildiğine göre; Filistin’de idari otoritelerin tutumu, İngiltere hükümeti ile uyumlu görünmüyordu. Balfour Deklesaryonu ilan edilmesi üzerinden yaklaşık olarak bir buçuk yıl geçmiş olmasına rağmen Filistin konusunda hiçbir kamu bildirisi yayınlanmamıştı ve çeşitli semtlerden ulaşan raporlardan anlaşılacağı üzere Filistin’deki İngiliz yöneticilerinin İngiliz politikasının yerleşik çizgilerini barından 2 Kasım 1917 tarihli deklesarasyonu temelinde Araplar ile ilişkilerini yürütemezdi (FO, 86424/2117/44).

Birinci Dünya Savaşı’nın sona ermesi, yenedünya düzeninin nasıl olacağı konusunda pek çok soruyu ve sorunu da birlikte getirmiştir (Kasalak, 2004: 57). Birinci Dünya Savaşı’nın galip güçleri, Ortadoğu’yu stratejik çıkarlarına en uygun şekilde nasıl böleceklerini uzun uzun tartışmışlardı (Pappe, 2009: 27). Süre, Paris Barış Konferansı ile sona ermişti (Pappe, 2009: 29-30). 28 Nisan 1919’da Paris Barış Konferansı’nda Milletler Cemiyeti Misakı’nın (Kasalak, 2004: 65) 22. maddesi³¹ ile manda sistemi³² kurulmuştur (Kasalak,1993: 26). Daha sonra paylaşım savaş sona erince 1920 Nisan ayında yapılan San Remo Konferansı’nda “manda rejimi” adı altında teyit edilmiştir (Kürkçüoğlu, 1972: 5). Bu maddeye göre savaştan sonra, modern dünyanın özellikle müşkül şartları içinde kendi kendilerini idare eden aciz ülke halklarının refahları ve gelişmeleri için mukaddes bir medeniyet görevi olarak kabul edilmiştir (Kasalak, 1993: 26). Ardından Suriye ve Lübnan Fransız; Irak, Filistin ve Ürdün ise

²⁹Mr. Balfour tarafından Suriye ve Mezopotamya konularında verilen 1919 tarihli muhtıra için ayrıca bkz. F.O.; 132187/2117/44A, 11th August 1919.

³⁰Osmanlının son dönemi ve İngiliz mandası dönemi Filistin’in nüfusu için bkz. McCarthy, Justin, *The Population of Palestine: Population Statistics of the Late Ottoman Period and the Mandate*, New York, 1990.

³¹Milletler Cemiyeti Misakı için ayrıntılı olarak bkz. *Milletler Cemiyeti Misakı*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dış Münasebetler Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1957.

³²Milletler arası hukuka göre, manda altında bulunan devlet “Bağımsızlığı Kısıtlı” devletlerden sayılır. Manda altına konulacak ülkeler ahalisinin henüz kendilerini yönetecek ölçüde gelişmedikleri noktasından hareketle bu toplumların refah ve gelişmesinin sağlanmasıdır. Yani “mandater devletin başta gelen görevi, Milletler Cemiyeti’nin denetimi altında, manda yönetimine kurulan ülke ahalisinin çeşitli yönlerden ilerlemesine çalışmak ve bu ahaliyi kendi kendilerini yönetebilecek bir düzeye getirmektir.” Edip F. Çelik, *Milletler Arası Hukuk I*, 1975, s.383.; Manda sisteminin ortaya atılışı Amerika Birleşik Devletleri Cumhurbaşkanı Woodrow Wilson’un 8 Ocak 1918 tarihinde Amerikan senatosuna gönderdiği dünya siyasi tarihinde Wilson Prensipleri olarak geçen 14 maddelik muhtırasına dayanmaktadır. Bu muhtırada gelecekte kurulacak barışın temelleri iki önemli nokta üzerinde açıklanıyordu: 1-Büyük ve küçük bütün devletlere siyasi bağımsızlığını ve toprak bütünlüklerini karşılıklı olarak garanti altına almak imkânını sağlamak amacı ile bir milletler teşkilatı kurmak 2-Milletlerin kendi mukadderatına kendilerinin hâkim olmaları ya da değişik bir ifade ile toprak sınırlarının milliyetler ilkesine göre düzenlenmesiydi. Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, Ankara, 1983, s.139.

İngiliz manda yönetimi altına konmuştur (Elpeleg, 1999: 27).³³ Ve bu anlaşmaya dayanarak İngiltere, Temmuz 1920'de daha önceki askeri yönetimi devralarak Filistin'de sivil bir yönetim kurmuştur (Hadawi ve Walter, 2006: 96).

1922 yılının Temmuz ayında Milletler Cemiyeti İngiltere'yi Filistin üzerinde manda kurma göreviyle tayin etmiştir (İsrail Enformasyon Merkezi, 1997: 24).³⁴ 29 Eylül 1923'de manda onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Önsözde, mandaterin Balfour Deklarasyonu'ndan sorumlu olduğu ve “bunun sonucu olarak Filistin'de Yahudi halk için bir ulusal yurt kurulması gerektiği” yazılıydı. 2. madde, Büyük Britanya'nın, (Hollstein, 1975: 121) “ulusal Yahudi yurdunun kurulmasını sağlayacak olan politik, yönetsel ve ekonomik şartların ülkede yaratılmasından sorumlu olduğu”nu ifade etmekteydi (Halloum, 1989: 162). 6. madde ise, “Yahudi göçünü uygun şartlar altında kolaylaştırmayı” vaat etmekteydi (Hollstein, 1975: 122).³⁵

24 Temmuz 1922'de İngiliz mandası gerçekleştiğinde Filistin İngiltere egemenliğine girmişti. İngiltere manda kılıfı altında Filistin'i tam bir sömürge biçiminde yönetmekteydi.³⁶ Siyonist hareket, İngiltere tarafından Arap ulusal hareketine karşı kullandığı bir tampon güce dönüştürülmüş oluyordu. Britanya bu sayede birçok avantaj elde ediyordu. Süveyş Kanalı'nın savunması kolaylaşırken, Hindistan'a kara bağlantısı güvence altına alınıyor, İmparatorluğun haberleşmesi için gerekli hava istasyonları, Hayfa'daki petrol boru hattı projeleri gerçekleştiriliyordu. Akdeniz'deki

³³ Ayrıca bkz. Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914- 1925)*, Milliyet Yayınları, s.238.; San-Remo Konferansı'nda Fransa Filistin ile ilgili olarak; İtilaf Devletlerinin Balfour Deklarasyonu'nun resmen kabul ettiklerinin hiçbir kaydı olmadığını belirtti. Fransızlar gerçi Britanya'nın Yahudilere Filistin'de bir ulusal vatan verme arzusuna engel olmayacaklardı. Ancak yine de bunun anlamını öğrenmek istiyorlardı. Eğer öteki devletlerden farklı olacaksa Müslüman ve Hristiyan dünyalarında sorunlar yaratabilirdi. Fransa'nın Müslüman Kuzey Afrika'daki büyük çıkarları ile Suriye planlarını düşünmekte olduğu açıkça beliydi. Konunun Hristiyanlık boyutu ardından gelen uzun tartışmada ortaya çıkacaktı. Sorunu Milletler Cemiyeti'nin çözümlemesine bırakmanın en iyisi olacağını önerdi. Fransızları asıl rahatsız eden konunun Filistin'deki Hristiyan toplumun durumu olduğu ortaya çıktı. Vatikan, Katolik çıkarlarını koruyacak ülkenin Britanya yerine Fransa olması yönündeki görüşünü bildirdi. Lloyd George Filistin'de iki manda yetkisinin olmayacağı konusunda ısrarlıydı. Filistin hakkındaki resmi karar, İtilaf Güçleri tarafından seçilecek bir ülkenin mandasına bırakmak biçiminde çıktı. G. Fraser, Andrew Mango, Robert Mcnamara, *Modern Ortadoğu'nun Kuruluşu*, Çev. Füsün Doruker, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011, s.214-215.

³⁴ İngiltere, Filistin'in manda olması konusunda oluşturduğu taslağı Milletler Cemiyeti Konseyi'ne 24 Temmuz 1922'de verdi ve metin resme yürürlüğe girene kadar konsey tarafından kabul edilmeyip 29 Eylül 1923'te onaylandı. Rihbi Halloum (Abu Firas), *Belgelerle Filistin*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1989, s.162.

³⁵ Colonel French (Kahire) tarafından 1919 tarihi itibarı ile Earl Curzon'a bildirildiğine göre, Amerikan komisyonlarının Filistin ve Suriye'deki koşullar hakkında yapılan incelemelerin sonuçlarına göre durum şu şekilde idi: Suriye Fransa'yı manda olarak kabul etmeyecektir. Filistin için Siyonist program insanların isteklerine karşı ancak zorla yapılabilirdi. F.O., 112576/2117/44A, 19th July 1919.

³⁶ İngiliz Mandası altında Filistin ve bu süreçteki Arap-Yahudi çatışmaları için ayrıca bkz. Bernard Wasserstein, *The British in Palestine: The Mandatory Government and the Arab-Jewish Conflict 1917-1929*, London, 1978.; Tom Segev, *One Palestine, Complete: Jews and Arabs under the British Mandate*, New York, 2000., Jacob Stoyanovsky, *The Mandate for Palestine*, London, 1928.; A.J. Sherman, *Mandate Days: British Lives in Palestine 1918-1948*, London, 1997; Amos Nadan, *The Palestinian Peasant Economy under the Mandate : A Story of Colonial Bungling*, Cambridge, London, 2006.; Ylana N. Miller, *Government and Society in Rural Palestine 1920-1948*, Austin, 1985., I.M.Roza El-Eini, *Mandated Landscape: British Imperial Rule in Palestine 1929-1948*, London, New York, 2006; Michael J. Cohen, *Palestine: Retreat from the Mandate: The Making of British Policy 1936-1945*, London, 1978.

İngiliz deniz stratejisi açısından yaşamsal öneme sahip Hayfa limanının denetimi ise en önemli avantaj sayılıyordu. Siyonist hareketin amaçları İngiltere'nin amaçları ile sınıksız kenetlenmişti. İngiliz yönetiminin varlığını güvence sayan Siyonist liderler de bu durumu benimsemişti. Siyonist liderlere göre, tamamen Arap bir Filistin, İngiltere'nin ergeç bölgeyi terke zorlanması sonucunu doğururdu, tıpkı Mısır'da olduğu gibi. Büyük ölçüde Yahudileşmiş bir Filistin açısından ise böyle bir risk bulunmuyordu (Parlar, 2006: 382).³⁷

Bu durum, İngiliz askerlerinin Kudüs'e girmeleri münasebetiyle Vakit gazetesi tarafından yazılan baş makalede şu şekilde değerlendirilmiştir: "İngilizler şimdi de yeni bir tuzak kurdular. Filistin'de Yahudi hükümeti teşkil ve bunu bütün dünyadaki Yahudilere ilan ediyorlar. Çoktan beri Müslümanların mukaddes kâbelerini Türklerin elinden alıp, hakiki Müslümanlara bağışlamak için çalışan İngilizler bugün Kudüs'ün Müslümanlar elinden alınması münasebetiyle kendilerinin hakiki "ehl-i salib" olduklarını bütün âleme ilan ediyorlar. Filistin'de Müslümanların sayısı Yahudilerden dört beş kat fazla olduğu halde acaba burada İngilizler ne için Müslüman hükümeti değil de Yahudi hükümeti teşkil ediyorlar? Bunun sebebi malum çünkü İngilizler, Türkiye'nin mümkün olduğu kadar inkısa uğramasını istiyorlar. Eğer Suriye'de dahi bir Müslüman hükümeti kurulacak olursa oradaki Arapların, Arabistan ve Mısır'daki Araplar ile birleşerek büyük bir Arap devleti teşkil etmeleri ihtimali vardır. Hâlbuki İngilizler için kuvvetli bir Türkiye ne kadar kabul edilemez ise kuvvetli bir Arabistan da o derece arzu edilmeyen bir durumdur" (BOA, HR.SYS. 2451/59).

Adı geçen gazete yazısının devamında, İngilizlerin şarktaki hâkimiyetinin oradaki mevcut halkların ihtilafatı üzerine tesis ettiğini, İngilizlerin en büyük korkusunun Müslümanların birleşmeleri ve bir hükümet altına girmeleri olduğunu belirtmekteydi. Yine gazeteye göre bu birliğe meydan vermemek ve onların arasını açmak için İngilizler tarafından bir Yahudi devleti fikri ortaya atılmıştı. İngiltere bununla, hürriyet ve küçük milletleri kurtarmak için harp eder gibi görünerek ikinci bir maksada da erişmiş oluyor ve güya binlerce yıllardan beri diğer bir milletin eli altında yaşayan İsrailileri asıl yurtlarına, arz-ı mevuda iade etmiş oluyordu. (BOA, HR.SYS.2451/59).

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere; İngiltere'nin Arz-ı Filistin ile Suriye'deki plan ve politikası Hicaz Demiryolu'nun zaptıyla Arabistan'ın Anadolu ile irtibatını kesmek ve bu alanları taksim ederek, Suriye'ye hâkim olmak -ki bu Irak'a hâkim olmak demek olacağından- İngiltere bu alanlara fevkalade ehemmiyet vermiştir (BOA, HR.SYS.2435/30). İngilizlerin nihai amacı, Filistin'de İngiliz çıkarlarına hizmet etmektir. İngiltere'nin Ortadoğu'ya yönelik kararları, salt Ortadoğu'daki gelişmelerin ışığındaki yorumları yansıtmakla kalmıyor, aynı zamanda daha küresel boyuttaki İngiliz stratejisini de yansıtmaktaydı (Pappe, 2007: 91).

³⁷ Filistin'de Siyonizm için Dr. Weizmann'ın tarafından önerilen faaliyetler için bkz. F.O.; 97957/2117/44; 18th June 1919.

SONUÇ

Arap coğrafyası içinde sahip olduğu zengin ve stratejik konum ve bunun yanında üç büyük ilahi dinin gerek ortaya çıkışı, gerekse gelişmesinde oynadığı rol ve barındırdığı kutsal yerler nedeniyle Filistin tarih öncesi devirlerden itibaren çeşitli kavimlerin ilgilerine hedef olmuş bir bölgedir. Filistin bu önemini daha sonraki yüzyıllar boyunca sürdürmüş, 19. yüzyılda Ortadoğu'nun merkezinde yer alan Filistin ve çevresi uluslararası rekabetin yoğun olduğu ve zaman zaman bu rekabetin sıcak savaflara yol açtığı bir yer olmuştur.

Batılı ülkelerden İngiltere'nin, 16. yüzyıldan itibaren temel amacı Hindistan ve Çin'in el değmemiş zenginliklerine ulaşmak olmuştur. Özellikle 1869'da Süveyş Kanalı'nın inşa edilmesi ve Avrupa'daki Büyük Devletlerin Ortadoğu'da stratejik bir güç kazanma çabaları ile Filistin'in önemi artmıştır. Hindistan'a güvenli deniz ticareti yapabilmek, İngiltere'nin öncelikli kaygısı olduğundan, Hindistan yolu ve Akdeniz'in kontrolünün İngiltere'nin elinde tutulması her şeyden önemli olmuştur. Bu açıdan Filistin'in, dünya siyasetinde önemli bir yeri olmuştur. 19. yüzyılın başlarında, Büyük Devletlerin sömürgecilik mücadelelerinin kızışması ve Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanma emareleri göstermesi ile birlikte, bu İmparatorluğun arazisinden biri olan Filistin'e ilgileri artmış, burası üzerinde kendi emperyalist emelleri doğrultusunda planlar geliştirmeye başlamışlardır.

İngiltere için Filistin, Hint sömürgesine ulaşım yollarının üzerinde stratejik konuma sahip bir bölge olduğundan büyük önem arz etmektedir. Bundan dolayı İngiltere, bölgeye kendisinden başka büyük bir gücün hâkim olmasını önlemek amacıyla 19. yüzyıl sonuna kadar Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü desteklemiş ancak bu tarihten sonra özellikle Alman faktörünün ortaya çıkması ile birlikte bölgedeki çıkarlarını korumak için, Rusların Boğazlar üzerindeki emellerini tanımış ve Araplarla, Fransızlarla ve Siyonistlerle müzakerelere girilerek bölgede etkisini devam ettirecek politikalar takip etmiştir.

İngiltere'nin Filistin'deki etkisini devam ettirmek için desteklediği en önemli hareket Siyonizm olmuştur. Özellikle Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı askeri ve siyasi ortam İngiltere'de kısa sürede Siyonizm'in bir "devlet politikası" olarak benimsenmesini sağlamıştır. İngiltere'nin temel amacı kendisine karşı Türkiye gibi bir tehlike teşkil etmeyip; bilakis, İngilizlerin siyasetine dâhil olacak olan bir Musevi hükümetinin Filistin'de mevcudiyeti ile Mısır'ın emniyetini temin etmek ve İngilizler tarafından Süveyş Kanalı'nın şark tarafında emin bir nokta bulundurmak için Kudüs mıntıkasında ve İngiliz himayesi altında tamamıyla müstakil bir Musevi hükümeti teşkil etmek olmuştur. İngilizlerin, çıkarları açısından düşünüldüğünde, kuvvetli bir Türkiye ne kadar kabul edilemez ise kuvvetli bir Arabistan da o derece arzu edilmeyen bir durum olduğundan İngiltere tarafından bir Yahudi devleti fikri ortaya atılmıştır. Sonuçta Kasım 1917'de yayınlanan "Balfour

Bildirisi”nde İngiliz Hükümeti Filistin’de milli bir Yahudi devletinin kurulmasından yana olduğunu açıklamıştır. Böylece bugünkü İsrail Devleti’nin ortaya çıkmasının ardındaki gerçeğin İngiliz emperyalizmi olduğu sonucuna ulaşılabilir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul.

Foreign Office (FO), (İngiliz Dışişleri Bakanlığı Arşivi).

Kitap ve Makaleler

Acar, İ.C. (1989), Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Adamof, E.E. (2001), Çarlık Belgelerinde Anadolu’nun Paylaşılması, 4.bs., İstanbul: Kaynak Yayınları.

Altınoğlu, G. (Der.) (2005), Tanıklıklar, Makaleler, Belgeler, Mülakatlar ve Şiirlerle Filistin-İsrail Dosyası, İstanbul: Pozitif Yayınları.

Arı, T. (2004), Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi, 4. bs., Bursa: Mkm Yayıncılık.

Armaoğlu, F. (1994), Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988), Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Armaoğlu, F. (1983), 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980, Ankara.

Ataöv, T. (1970), Filistin Sorunun Ardındaki Gerçek: İsrail’in Kuruluşuna Kadar, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 25, No:3 (Eylül 1970), s.30.

Avcı, Y. (2004), Değişim Sürecinde Bir Osmanlı Kenti: Kudüs (1890-1914), Ankara: Phoenix Yayınevi.

Besalel, Y. (2000), Yahudi Tarihi, 1.bs., İstanbul: Universal Yayıncılık.

Besalel, Y. (2001), Yahudilik Ansiklopedisi, c.2, İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın Yayın AŞ.

Boyer, A. (1992), Siyonizm’in Kökenleri, Volkan Aytar (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Brown, L.C. (1984), *International Politics and the Middle East: Old Rules, Dangerous Games*, Princeton.

Bozkurt, C. (2008), *Türk Kamuoyunda Filistin Problemi İlk Arap-Yahudi Çatışmaları (1920-1939)*, 1.bs., İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Cohen, I. (1951), *A Short History of Zionism*, London: Frederick Muller Co.

Cohen M. J. (1978), *Paletsine: Retreat from the Mandate: The Making of British Policy 1936-1945*, London.

Çelik E. F. (1975), *Milletler Arası Hukuk I*.

Duman, S. (2010), *Modern Ortadoğu'nun Oluşumu*, 1.bs., İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

El-Eini, I.M.R. (2006), *Mandated Landscape: British Imperial Rule in Paletsine 1929-1948*, London, New York.

Elpeleg, Z. (1999), *Filistin Ulusal Hareketinin Kurucusu Hacı Emin el-Hüseyni*, Dilek Şendil (çev.), İstanbul.

Erendil, M. (1992), *Çağdaş Ortadoğu Olayları*, Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Evans, L. (t.y.), *Türkiye'nin Paylaşılması (1914- 1925)*, Milliyet Yayınları.

Ferguson, N. (2004), *İmparatorluk Britanya'nın Modern Dünyayı Biçimlendirdiği*, Nurettin Elhüseyni (çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Fraser, T.G., Mango, A., Mcnamara, R. (2011), *Modern Ortadoğu'nun Kuruluşu*, Fusun Doruker (çev.), İstanbul: Remzi Kitabevi.

Friedman, I. (1977), *Germany, Turkey and Zionism 1897-1918*, Oxford.

Fromkin, D. (2004), *Barışa Son Veren Barış Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı? 1914-1922*, Mehmet Harmancı (çev.), İstanbul: Epsilon Yayınları.

Genelkurmay Yay. (1976), *"Türk-Arap İlişkileri"*, Ankara.

Gerber, H. (1985), *Otoman Rule in Jerusalem 1890-1914*, Berlin.

Gil, M. (1997), *A History of Paletsine*, Cambridge.

Gilbar, G. (ed.) (1990), Ottoman Paletsine 1800-1914: Studies in Social and Economic History, Leiden.

Goldschmidt, JR. A., Davidson, L. (2008), Kısa Ortadoğu Tarihi, Aydemir Güler (çev.), İstanbul: Doruk Yayıncılık.

Goodman, P. (ed.) (1943), The Jewish National Home 1917-1942, The Second November, London.

Göze, E. (1995), Siyonizm'in Kurucusu Theodor Herzl'in Hatıraları ve Sultan Abdülhamit, İstanbul.

Gündüz T. N. (1994), Arap Milliyetçiliği-Filistin Sorunu ve Arap Dünyasındaki Birleşme Hareketlerinin Tarihçesi, Ankara.

Hadawi, S., Lehn, W. (2006), Siyonizm ve Filistin Toprakları. Siyonizm ve Irkçılık, Türkkaya Ataöv (ed. ve çev.), İstanbul: İleri Yayınları.

Halloum, R. (1989), Belgelerle Filistin, İstanbul: Alan Yayıncılık.

Herzl, T. (2007), Yahudi Devleti, Sedat Demir (çev.), İstanbul: Ata Yayınları.

Hollstein, W. (1975), Filistin Sorunu, Cemal A. Ertuğ (çev.), 1.bs., İstanbul: Yücel Yayınları.

Hyamson, A.M. (1918), Great Britain and the Jews, London.

İslam Konferansı Teşkilatı Kudüs Komitesi (1998), Kudüs- Tarihi Belge, Acar Tanlak (çev.), Cidde.

İsrail Enformasyon Merkezi. (1997), İsrail'in Gerçekleri.

Jean, C. A., Benbassa E. (2002), Paylaşılamayan Kutsal Topraklar ve İsrail. Nihal Önel (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Johnson, P. (2000), Yahudi Tarihi, Filiz Orman (çev.), 1.bs., Pozitif Yayınları.

Karaca, T. N. (2011), İngiltere Başbakanı Gladstone'un Osmanlıyı Yıkma Planı Büyük Oyun, İstanbul: Timaş Yayınları.

Karal, E. Z. (1982), Osmanlı Tarihi, c.8, 2.bs., Türk Tarih Kurumu Yayını.

Karasaban, C. T. (1942), Filistin ve Şark'ül-Ürdün, c.I, İstanbul: Ahmet İhsan Matbaası.

Kasalak, K. (2004), Manda Sistemi ve Irak ile Suriye'de Uygulanması, Birinci Orta Doğu Semineri Bildiriler (Elazığ 29-31 Mayıs 2003), Elazığ: Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi.

Kasalak, K. (1993), Milli Mücadele'de Manda ve Himaye Meselesi, Ankara.

Kayyali A.W. (1978), Paletsine: A Modern History, London.

Kedourie, E. (1978), England and the Middle East, second edition, Hassocks.

Kennedy, P. (2010), Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri 16.Yüzyıldan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri Çatışmalar, Birtane Karanakçı (çev.), 12.bs., İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kocabaş, S. (1994), Vaat Edilmiş Toprak Filistin İçin Mücadele Türkiye ve Siyonizm, İstanbul.

Kramer, G. (2008), From The Ottoman Conquest To The Founding Of The State Of Israel A History of Paletsine, Princeton University Pres.

Kürkçüoğlu, Ö. E. (1972), Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası (1945-1970), Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Kürkçüoğlu, Ö. (1982), Osmanlı Devleti'ne Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi (1908-1918), Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Laqueur W. (Ed.) (1972), A History of Zionism, London.

McCarthy, J. (1990), The Population of Paletsine: Population Statistics of the Late Ottoman Period and the Mandate, New York.

Miller Y. N. (1985), Government and Society in Rural Paletsine 1920-1948.

Milletler Cemiyeti Misakı. (1957), Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dış Münasebetler Enstitüsü Yayınları.

Nadan, A. (2006), The Palestinian Peasant Economy under the Mandate: A Story of Colonial Bungling, Cambridge, London.

Nafi, B. (1998), Arabism, Islamism and the Paletsine Question 1908-1941: A Political History, Reading.

- Nevakivi, J. (1969), Britain, France, and the Arab Middle East 1914-1920, London.
- Ortaylı, İ. (1983), Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Öke, M. K. (2002), Siyonizm'den Uygarlıklar Çatışmasına Filistin Sorunu, İstanbul: Ufuk Kitapları.
- Öke, M. K. (1987), Tarihten Günümüze Filistin Sorunu ve Türkler (1880-1980), Ankara.
- Öke, K. (1981), II. Abdülhamit Siyonistler ve Filistin Meselesi, İstanbul: Kervan Kitapçılık.
- Öke, M. K. (1982), Siyonistlerin İttihatçılar Nezdindeki Başarısız Girişimleri 1908-1909, İÜ Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Ümit Doğanay'ın Anısına Armağan, c.II, İstanbul.
- Öner, A. (2006), Düünden Bugüne Filistin, İstanbul: Ekin Yayınları.
- Özey, R. (2004), Dünya Denkleminde Ortadoğu Coğrafyası "Ülkeler-İnsanlar-Sorunlar". 3.bs., İstanbul: Aktif Yayınevi.
- Özmen, S. (2001), Ortadoğu'da Etnik, Dini Çatışmalar ve İsrail, İstanbul: IQ Kültürsanat Yayıncılık.
- Paletsine Royal Commission Report. (1937), Presented by the Secretary of State for the Colonies to Parliament by Command of His Majesty, July 1937, London.
- Pappe, I. (2009), Ortadoğu'yu Anlamak, Gül Atmaca (çev.), 1.bs., İstanbul: NTV Yayınları.
- Pappe, I. (2007), Modern Filistin Tarihi, Nuri Plümer (çev.), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Parlar, S. (2006), Ortadoğu Vaat edilmiş Topraklar, 3.bs., İstanbul: Mep Kitap.
- Said, E. (1985), Filistin Sorunu, Alev Alatl (çev.), İstanbul.
- Sayegh, A. F. (1965), Zionist Colonialism in Paletsine, Research Center Paletsine Liberation Organization, Beirut, Lebanon.
- Schoenman, R. (1992), Siyonizmin Gizli Tarihi, Aydın Pesen (çev.), İstanbul: Kardelen Yayınları.
- Segev, T. (2000), One Paletsine, Complete: Jews and Arabs under the British Mandate, New York.

Shamir, R. (2000), *The Colonies of Law: Colonialism, Zionism and Law in Early Mandate Palestine*, Cambridge.

Sherman, A.J. (1997), *Mandate Days: British Lives in Palestine 1918-1948*, London.

Shimoni, G. (1995), *The Zionist Ideology*, Hanover, London.

Smith C. D. (1935), *Palestine and the Arab-Israeli Conflict*, Second Edition, New York: St.Martin's Pres.

Stein, L. (1961), *The Balfour Declaration*, London.

Stoyanovsky, J. (1928), *The Mandate for Palestine*, London.

Taylor, A. R. (2001), *İsrail'in Doğuşu*, 3.bs., Mesut Karşıbaşı (çev.), İstanbul: Pınar Yayınları.

Tevrat'a Göre Siyonizm'in Ana Prensipleri ve Protokoller. (1963), Ziya Uygur (yay.haz.), İstanbul: Bilgi Yayınları.

Yılmaz, T. (2004), *Uluslar arası Politikada Ortadoğu (Birinci Dünya Savaşı'ndan 2000'e)*, 1.bs., Ankara: Akağ Yayınları.

Türkan, F. (t.y.), *Filistin Sorunu ve Ortadoğu*, Ankara.

Topur, T. (2004), *Dipsiz Kuyu Ortadoğu ve Türkiye*, 1.bs., İstanbul: IQ Kültürsanat Yayıncılık.

Uluğbay, H. (2003), *İmparatorluktan Cumhuriyete Petropolitik*, Ankara: Ayraç Yayınevi.

Vereté, M. (1970), *The Balfour Declaration and its Makers*, Middle Eastern Studies, Vol.VI, No.1, January 1970.

Wasserstein, B. (1978), *The British in Palestine: The Mandatory Government and the Arab-Jewish Conflict 1917-1929*, London.

